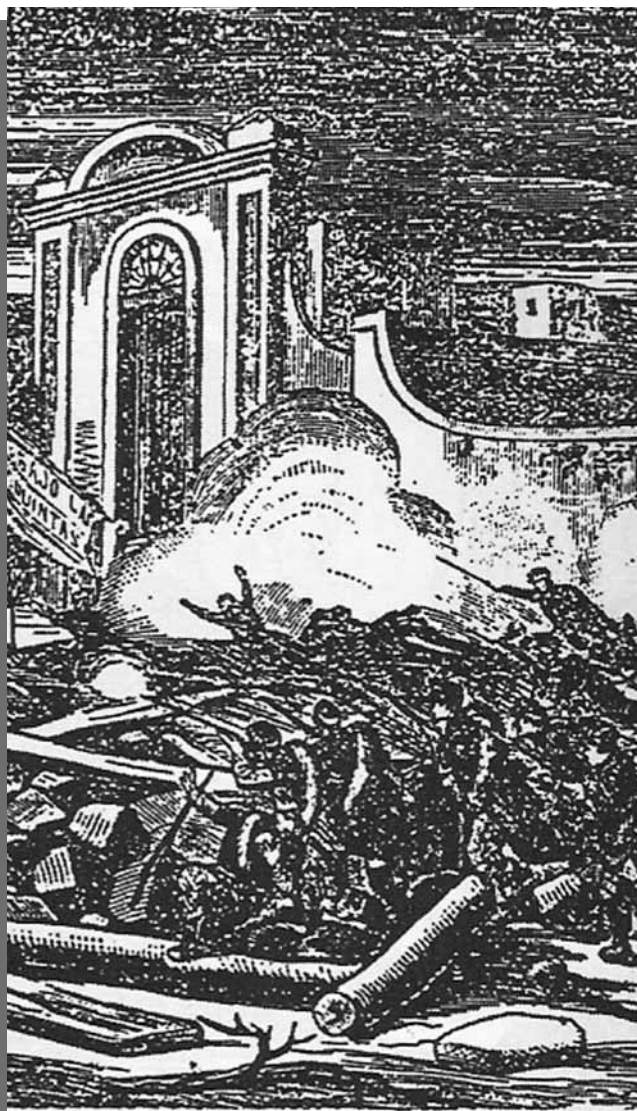

**Els motins contra
les quintes
a l'Hospitalet
i el seu entorn**

Manuel Domínguez

Els motins contra les quintes a l'Hospitalet i el seu entorn

Manuel Domínguez

Historiador. Professor a l'IES Margarida Xirgu de l'Hospitalet

LES QUINTES EN L'ANTIC RÈGIM

La quinta fou un sistema de reclutament d'homes (els "mossos") per a l'exèrcit. Va sorgir al llarg de l'Edat Moderna, quan els exèrcits dels estats europeus esdevingueren permanents i cada vegada més grans. Entre el segle XVI i el XVIII, la Monarquia hispànica, més o menys com la resta dels països del continent, tenia tres formes de reclutar soldats i mariners: a) incorporació voluntària a canvi d'una paga (els soldats, doncs, eren mercenaris, amb freqüència estrangers); b) lleves forçoses d'homes (normalment, encara que no sempre, marginats, presidiaris, vagabunds, etc.); c) les quintes.

La quinta, fins al 1770, era un procediment d'excepció, que entre el 1715, quan finalitzà la Guerra de Successió, i la data abans esmentada, fou utilitzat en sis ocasions. Començava quan el monarca publicava una *Ordenanza de Quinta* en la qual s'indicava la quantitat total de soldats que es necessitaven. Si les necessitats eren petites, els sortejables eren els solters entre 18 i 25 anys. Però si calien molts soldats (o, com veurem, molts diners), el ventall s'obria als vidus i casats i fins als 45 anys.

La selecció dels quintos es feia, en principi, de forma arbitrària per part de les autoritats de cada població, però des de mitjans del segle XVII es va anar imposant el sistema del sorteig, sempre entre els homes del tercer estament que no gaudien d'alguna exempció (FORTEZA, 1981: 41-43). Al llarg del segle XVIII, la necessitat d'un exèrcit cada vegada més gran fou una de les grans preocupacions dels monarques i els seus governs. A partir del 1770, Carles III imposà les quintes teòricament anuals (BALDÓ, 2002: 94).

Les quintes s'efectuaven, amb major o menor rigor en tot el país, tret del País Basc i Navarra, a causa dels furs i els territoris de la Corona d'Aragó, com gairebé l'única reminiscència de les seves legislacions pròpies, anteriors als Decrets de Nova Planta (PUELL DE LA VILLA, 1996: 64-69). En aquestes províncies exemptes, els mossos que havien de sortir del sorteig podien ser substituïts per altres joves que s'oferien a canvi

de diners. Tanmateix, al llarg del segle XVIII, els monarques i els seus ministres van intentar acabar amb aquests privilegis, amb una resposta popular immediata.

Amb la primera quinta en període de pau, 1726, ja es va intentar aplicar el sistema a Catalunya. Segons Núria Sales, aquesta imposició provocà resistències i fugides en algunes localitats, com Reus i la Selva del Camp (SALES, 1989: 432). Segons Cristina Borreguero, la resistència a la quinta del 1726 provocarà que no es tornessin a fer a Catalunya fins al 1773 (BORREGUERO: 1989-1990, 150). Les lleves de marineria també afectaren el Principat, al qual es va exigir 600 mariners el 1728, 9.000 el 1754 i 12.000 el 1773 (SALES: 1989, 432).

Més enllà de les quintes puntuals, però, s'efectuava un reclutament forçós amb un caràcter gairebé permanent. En un diari d'una família de l'Empordà podem llegir: "*Ha 30 gener 1747 an agafade gent, so és fadrins y bagamundos, per serbir al rei, que de lo 1716 en ensà an agafade molta gent. I l'agafan de nits*" (cit. a FONTANA, 1995). Un altre pagès afirmava en la dècada de 1730: "*...llavors tots los anys y abia quintas; las unas vegades, al Rey demanava gent o soldats per forsa, (...); otras vegadas, dava llicència per a llugar-i; y muchas otras demanava tots los bagamundos o aquells que no se agradavan de treballar...*" (cit. a SANTALÓ, 1997: 81).

El 1770, el reformista per a certes coses Carles III, publicà una llei que pretenia fer les quintes anuals, a més d'estendre el sistema a tot el país. Arran de la reforma del 1770, el 4 de maig del 1773 estava previst fer a Barcelona un sorteig segons la llei comuna de tot Espanya. Com és prou conegut, una revolta popular ho va impedir: fou el "rebombori" o l'"avalot de les quintes" (SANTALÓ, 1997: 82; BALCELLS, 2001: 254).

Finalment, sense una gran repressió sobre els revoltats, s'aconseguí mantenir a Catalunya el sistema anterior a 1770, que permetia l'exempció de les quintes a canvi de diners que recaptaven ajuntaments i gremis, o, dit, d'una altra manera, la redempció col·lectiva dels mossos.¹

La pretensió de les quintes anuals fou abandonada pel mateix govern, tant pel rebuig popular com per la pròpia incapacitat per portar-les a terme. Una nova llei de Godoy, del 1800, provocà un avalot a València l'agost del 1801 (BALDÓ, 2002: 98), molt semblant al barceloní del 1773. La quinta de les Corts de Cadis del 1810 fou l'espurna d'una revolta, de més profunditat en aquest cas, a Menorca el març del 1810 (MURILLO: 1977).

LA IMPOSICIÓ DE LES QUINTES EN L'ESTAT LIBERAL

A final de 1833 va morir l'últim rei absolutista, Ferran VII, i s'inicià el complex procés de la transició de l'Antic Règim al nou ordre liberal-capitalista. El setembre de 1835, va pujar

¹ SANTALÓ: 1997, 88; CURET: 1971, 26-27, que situa la llei sobre aquest tema el 1803.

al poder Juan Álvarez Méndez, conegut com Mendizábal, que es va trobar un país en guerra civil —la primera Guerra Carlina— i una Hisenda amb més deutes que recursos. Al mes següent, va cridar a files els homes solters i vidus sense fills, de 18 a 40 anys. De fet, era una mobilització general, a l'estil de l'exèrcit nacional propi de les seves idees liberals. Tanmateix, s'oferia la possibilitat de l'exempció del servei pagant una quantitat de diners. La redempció costava 4.000 rals (1.000 pessetes) o 1.000 rals i un cavall. Un jornal en aquests anys era d'uns 7 rals, la qual cosa ens deixa ben clar que només els més rics podien pagar tal quantitat. El govern salvà *in extremis* l'agònica situació financera i militar del recent nascut règim liberal espanyol. El rendible procés es va repetir l'any següent, encara que, com sabem, l'operació important que consolidà el nou règim fou la desamortització de la major part dels béns de l'Església (FONTANA, 1977: 135-137).

Allò que en principi havia estat una mesura extraordinària, ja experimentada durant la Guerra del Francès², va esdevenir el sistema ordinari de reclutament a partir de 1837, amb una llei de quintes. En la nova norma s'instituïa la idea d'exèrcit nacional, i, per tant, s'eliminaven els privilegis d'origen feudal de certs estaments, que els eximia del servei militar. En aquesta llei de 1837, però, també s'instituïa la possibilitat de la redempció en metàl·lic, imitant el model de França i altres països europeus (SALES, 1970: 145). Es confirmava la denúncia que un any abans havien fet els jacobins: la substitució de l'Antic Règim pel liberalisme fou la substitució de l'aristocràcia de la sang per l'aristocràcia dels diners.

A Catalunya, en principi es va permetre que es mantingués la possibilitat de la redempció col·lectiva prèvia al sorteig. Tanmateix, era una situació precària, i els governs espanyols volien eliminar aquesta excepció. L'octubre i el novembre del 1841 es produí una revolta a Reus contra l'intent d'imposició del sistema de reclutament de la resta d'Espanya (VALLVERDÚ, 2002: 105). A Barcelona, al llarg del 1842, aquestes maniobres provocaren diverses mobilitzacions i fou un dels principals factors que impulsaren la gran revolta antiesparterista del novembre.³

Finalment, el 1844 s'imposà a Catalunya la llei del 1837, que consistia en el sorteig dels quintos i la redempció en metàl·lic o la substitució del mosso *a posteriori*. La nova situació legal no va impedir que nombroses corporacions locals, les encarregades d'executar les lleves, seguissin intentant realitzar la redempció col·lectiva dels seus mossos, cosa que creà una discriminació de fet, ja que mentre més gran era una ciutat més recursos tenia per lliurar els seus quintos. Es calcula que els redimits en els pobles petits no arribaven al 5 % dels quintats, mentre que en les grans capitals oscil·laven entre el 20 % i la totalitat.

² En concret el 1810; BALCELLS: 2001, 255.

³ FONTANA: 2001, 126; MOLINA; 2002, 58. En l'esclat de la revolta va intervenir una altra de les imposicions estatals odiades per les classes treballadores: els impostos que s'havien de pagar per introduir béns de consum a la ciutat. Ambdós rebuigs aniran molt units al llarg del segle.

La redempció en metàl·lic costava 1.500 ptes. el 1850 i 2.000 ptes. el 1912. També es podia posar un substitut en el lloc del quinto, cosa que podia costar entre les 500 i les 1.750 ptes., depenent sobretot de la pobresa general de cada moment. En una fase de gran carestia, un mosso es podia oferir com a substitut per uns pocs centenars de pessetes, per treure la seva família de la misèria.

La redempció en metàl·lic s'eliminà de la majoria dels països vers el 1870. A Espanya, però, es va mantenir fins al 1912. En aquest any, dins del marc del tebi reformisme de Canalejas, la possibilitat de redempció a canvi de diners fou substituïda per un servei militar universal, això sí, amb un sistema de "quotes", segons el qual si es pagaven 2.000 ptes. el servei militar era de 5 mesos i per 1.000 ptes., de 10 mesos; mentre que la resta dels joves anaven a l'exèrcit entre 30 i 36 mesos. A més, els soldats "de quota", és a dir, els que pagaven, podien escollir destí, la qual cosa volia dir anar o no anar a la Guerra del Marroc. Finalment, fou la II República la que instaurà el servei militar igual per a tots.

Per a l'Estat, les quintes esdevingueren un mecanisme fiscal més, encara que després de la reforma del 1845 van perdre la gran importància que van tenir en els primers i convulsos anys del règim liberal. Les recaptacions en concepte de redempció del servei militar suposaren 299 milions de pessetes entre 1850 i 1890, l'1,3 % dels ingressos estatals (TORTELLA, 1987: 135).

L'Estat espanyol, independentment que governessin moderats-conservadors o progressistes-liberals, evità el sistema de voluntaris a sou (que s'imposà a França, els Estats Units o la Gran Bretanya per a la totalitat de l'exèrcit o per als contingents colonials) perquè era més car. Per a l'erari públic, els voluntaris significaven, a més de les òbvies despeses de les soldades, les pensions a les quals sí que tenien dret les seves vídues i orfes en cas que morissin en la milícia, dret que no tenien els familiars directes dels quintos (BALCELLS, 2001: 260).

I un cop a l'exèrcit, quines eren les condicions dels reclutes? Per respondre aquesta pregunta només cal recordar el següent refrany popular de l'època: "*hijo quinto y sorteado, hijo muerto y no enterrado*". El servei durant les dècades centrals del s. XIX era de vuit anys. Tenint en compte que hi havia nombroses conteses armades —la majoria de caràcter civil— era segur que el soldat entraria en combat.

Tanmateix, la gran mortalitat de les tropes no era causada majoritàriament per les campanyes, sinó per les malalties, la desnutrició, els maltractaments i, en general, les pèssimes condicions de vida que patien els soldats. Es calcula que per cada mort en el camp de batalla n'hi havia més de quinze per malalties. En la primera Guerra de Cuba (1868-1878) va morir a l'illa un 25 % dels 230.000 homes enviats, i al voltant d'un altre 25 %, un cop havien estat repatriats.

En la segona meitat del segle XIX, es limità el servei a 4 anys en actiu (el 1882 es passà a 3 anys) i 4 anys en la reserva. Aquesta divisió del servei en actiu i reserva

era un arma de doble tall, perquè per una banda el soldat passava només la meitat del temps a l'exèrcit, però per una altra el podien tornar a cridar durant el període de reserva, quan, si havia sobreviscut en condicions acceptables, havia refet la seva vida, podent-se haver casat i tingut fills.⁴

Com era natural, el sistema d'allistament amb la possibilitat de la redempció en metàl·lic individual provocà el rebuig de les capes socials més baixes. Les quintes foren ràpidament identificades com un mecanisme tant fiscal com militar, eren la "*contribució de diners per als rics i la contribució de sang per als pobres*" (aquesta denominació no només es donà a Espanya, a França les anomenaven *impôt de sang pour le pauvre, d'argent pour le riche i als EUA rich man's money and poor man's blood*). A més, feien recaure sobre els més pobres les terribles penalitats de les guerres i el servei militar en general. Castelar va afirmar el 1869: "*los que no han vivido en las aldeas no pueden concebir todo el terror que inspira la quinta*" (SALES, 1997: 62).

Les resistències i mobilitzacions a aquest "*impost de sang per als pobres*" a l'Hospitalet i el seu entorn és l'objecte del present treball.

L'HOSPITALET AL SEGLE XIX

L'Hospitalet era un poble de 2.500 habitants en el període 1830-1855. En aquests 25 anys la població va romandre estancada. Era el símptoma d'una mala conjuntura, marcada per les Guerres Carlines, les epidèmies de còlera de 1834 i 1854 i una malaltia que patia el blat, que era encara el conreu principal. De fet, el manteniment de la població global del municipi indica una lleugera reducció de la quantitat d'habitants del poble i les masies que s'estenien per la Marina, ja que a partir de la dècada de 1840 sorgeix el segon nucli de població hospitalenc, Santa Eulàlia, com a conseqüència de l'extensió de la Bordeta al llarg de la carretera provincial (l'actual carrer de Sta. Eulàlia).

Aquest creixement urbanístic era un dels símptomes de la industrialització de Barcelona i Sants, que també va afectar l'Hospitalet a partir de 1854, any en el qual arribaren la indústria moderna i el ferrocarril. Aquest fet i la introducció de nous conreus de regadiu, primer l'arròs i després el blat de moro, impulsaren una fase d'expansió. El cert és que vers el 1865 la població de l'Hospitalet ja era d'uns 3.300 habitants. Les transformacions agràries, sobretot d'ençà de la inauguració del Canal de la Infanta, el 1819, eren profundes, encara que afavorien la difusió del paludisme, una malaltia endèmica al Delta durant dècades.

Un nou període de dificultats econòmiques va començar en aquells anys, i la pobla-

⁴ En relació amb la catastròfica situació dels soldats, tota la bibliografia consultada és coincident; podem fer esment de, SALES, 1970 i 1997; FERNÁNDEZ, 1987; FEIJÓO, 1996; PUELL DE LA VILLA, 1996 o BALCELLS, 2001.

ció s'aturà, fins que el 1874 s'inicia un procés de creixement constant, que s'accelerà vers el 1895. El motor del desenvolupament del poble fou cada vegada més la indústria, encara que la intensificació agrària també hi va contribuir. Al voltant del 1900, s'instal·laren a l'Hospitalet un grapat de grans empreses, que van convertir al poble en una petita ciutat industrial. Dels 3.500 habitants del 1875 es va passar a 5.000 el 1900 i als 6.900 el 1910. En la primera dècada del segle XX el gruix del creixement demogràfic s'assentà a Santa Eulàlia i a Collblanc-la Torrassa (barri nascut en aquests anys), anunciant el *boom* immigratori de 1915-1930 i el municipi urbanísticament desestructurat de les dècades següents.

La majoria dels habitants de l'Hospitalet eren, al llarg de tot el s. XIX, camperols: el sector agrari ocupà un 65-70 % de la població activa. Aquests camperols es dividien en quatre categories. En la part superior de l'estructura social local una minoria d'una desena de propietaris de certa consideració (els Prats, Oliveras, Arús, Parera, etc.). Els grans terratinents eren de Barcelona, començant pel marquès de Castellvell. Per sota d'ells es trobava un grup, la tercera part dels pagesos, de mitjans propietaris i arrendataris de terres amb ingressos per sobre del nivell de subsistència. En els documents de l'època són els "*llauradors*", la classe mitjana del moment. El tercer grup, un altre terç dels camperols, eren petits propietaris o arrendataris que, a més de treballar les terres que tenien, havien d'ocupar-se com a jornalers per tal d'obtenir uns ingressos que arribessin al mínim de la subsistència. Finalment, el terç restant, eren exclusivament jornalers, que queien sovint en la misèria.

La majoria de la creixent població industrial del municipi vivia a Sants. Per tant, el 20 % de població activa local ocupada en el sector secundari consistia, majoritàriament, en artesans. Els oficis eren diversos, però destacaven els teixidors i els espadenyers. Cal esmentar el col·lectiu de les dones puntaires, que treballaven a casa. La industrialització de l'Hospitalet es va realitzar en tres onades, iniciades al voltant de 1854, 1875 i 1892. A partir de la segona, començaren a desaparèixer els artesans i a ser importants numèricament els obrers industrials. Els sectors importants de la localitat eren el tèxtil i, en segon lloc, el dels materials de construcció. Els nuclis industrials més importants eren Santa Eulàlia i Sant Josep.

Les tensions socials i polítiques foren intenses al llarg del segle: guerres carlines, incendis intencionats de camps, vagues i societats obreres des de, com a mínim, 1853, posicionaments polítics amb presència dels grans partits, anticlericalisme, caciquisme, seccions de l'AIT majoritàriament adscrites a la línia anarquista, etc. El panorama no és el d'un poblet que vivia al marge dels grans conflictes que tenien com a únic escenari la molt prospera capital (DD. AA., 1997)

LA IMPOSICIÓ DE LES QUINTES A L'HOSPITALET

Les quintes del s. XVIII i primer terç del XIX foren esporàdiques. A l'arxiu històric de

l'Hospitalet hi ha documentació o menció de les del 1733, 1745, 1803, 1810, 1819, 1822 i 1823. A partir de 1823, les quintes esdevingueren gairebé anuals.⁵

Els documents que es conserven de 1803 a 1842 fan tots referència a les quantitats que l'Ajuntament recapta i paga, o als substituïts que entrega, en ambdós casos a canvi dels mossos que havia tocat al poble. Per exemple, el setembre del 1803 s'entregaren vuit homes "*a cuenta del cupo que le ha tocado en el reparto de los cuatro mil del Principado*".⁶ El març del 1823, foren dos els substituïts entregats amb motiu de la quinta extraordinària decretada el mes anterior.⁷

Les queixes de les autoritats locals eren constants. L'abril del 1835, aprofitant que tenien dubtes sobre quins mossos eren sortejables en el municipi, assenyalaven que "*en el año pasado tubo muchas dificultades en cumplir con el grande cupo que le fue detallado para el reemplazo del Ejército*".⁸

Hem de recordar que des del 1834 es vivia en situació de guerra civil. La primera carlinada afectà profundament tota la comarca del Baix Llobregat i a l'Hospitalet es produïren atacs de diverses partides, arribant a efectuar-se obres de fortificació del poble. Tothom patia en aquella situació de guerra, ja que s'imposaven costoses contribucions a tota la població, a més de serveis onerosos i perillous, com ara les rondes de vigilància o els "*bagatges*", transports de subministraments per a l'exèrcit.

Com en segles anteriors, la presència de les tropes a la vila era molt enutjosa, especialment per a l'Església, institució sempre sota sospita en aquelles circumstàncies a causa de l'ultracatolicisme dels carlins. El febrer del 1838, el rector de l'Hospitalet es queixava a l'Ajuntament que:

*"desacatado varias veces como V.V. no ignoran el sagrado templo llamado Iglesia Parroquial por los individuos de la guardia, ó reten, profanadas la imágenes de los santos, decapitada una de Jesucristo, descerrajado el archivo (...) acabo de ver en el dia de hoy que la Iglesia está llena de humo resultado del fuego qe han encendido en el coro (...)".*⁹

⁵ AHH "Reemplaçament 1842-1869" i POBLET: 1991. Aquest apartat, i bona part del present article, no hauria estat possible sense l'extraordinari treball de Marcel Poblet, fet amb una Borsa d'Estudis del Museu d'Història de l'Hospitalet. Totes les dades locals exposades, si no se cita un altre origen, estan extretes d'aquesta obra. El treball de Poblet resta inèdit (és consultable al Museu d'Història de l'Hospitalet) i l'autor va tenir l'amabilitat i la generositat de cedir-me'n una còpia en suport informàtic. Per aquest motiu, no cito les pàgines exactes de les quals extrec la informació, cosa que, per altra banda, segons amb quins temes és complex. Poblet va buidar la informació de les actes municipals i de les caixes de "Quintes" de l'Arxiu Històric. Des d'aquí el meu reconeixement pel seu gran treball i el meu agraïment.

⁶ AHH "Reemplaçament 1842-1869".

⁷ Id.

⁸ AHH "Corr. 1833-35".

⁹ AHH "Varis s. XIX".

El maig del 1842, ja en temps de pau, el consistori pagà 1.944 duros pels nou mossos que els havia correspost en les quintes de 1840 i 1841. Els diners es van treure, en part, d'un repartiment fet entre tots els "*vecinos casados cabezas de familia*", en el qual cadascú donava una quantitat més o menys proporcional a la seva riquesa, de 30 a 2 rals per cada any.¹⁰

Pel que podem veure en la documentació conservada i en el treball del Marcel Poblet, el procediment habitual davant de cada quinta era el següent:

1. Arribava la notificació oficial de la convocatòria de la quinta amb la quantitat de mossos que tocava aportar a cada poble, amb les condicions legals amb les quals s'havia de considerar un mosso sorteigable o exempt.
2. L'ajuntament convocava a una assemblea els mossos sorteigables i els homes casats, per tal de pactar com recaptar la quantitat necessària per comprar els substituïts. Se'n feia un repartiment segons la riquesa de cada veí i s'escollia una comissió que vetllava pel rigor del procés. Els mossos aportaven entre 2/3 i 3/4 i els casats entre 1/4 i 1/3 de la suma requerida (el 1839, de forma excepcional anaren al 50 %).
3. Quan els veïns no aconseguien els diners necessaris, el consistori havia de recórrer a la creació d'algun impost, normalment un recàrrec en el preu de la carn. Recordem que les carnisseries eren de propietat municipal i el seu arrendament era una de les principals fonts de finançament de l'ajuntament.

El cert és que pocs hospitalencs van haver de fer el servei militar, perquè es compraven substituïts abans de fer el sorteig, un mecanisme acceptat per les autoritats, que fins i tot vetllaven pel seu compliment. La cosa es complicava quan les autoritats polítiques exigien homes o diners per a uns altres cossos armats (milícia nacional, ronda de partit, etc.) i llavors alguns o tots els casats es negaven a pagar més, o els fadrins pobres deien que no podien. Aleshores hi havia el recurs dels arbitris o impostos especials.

Per tant, el sorteig no es feia i la redempció dels mossos locals era una tasca col·lectiva basada, sobretot, en els repartiments, unes bestretes que podem qualificar d'impost directe, ja que la quantitat a pagar es decidia segons la riquesa.

ELS ANTECEDENTS DEL MOTÍ DEL 1845

Entre els darrers mesos de 1843 i els primers de 1844 el Partit Moderat, és a dir, els liberals més conservadors, més dretans, va recuperar el poder. Entre les seves primeres mesures, trobem la creació de la Guàrdia Civil i l'enfortiment de l'exèrcit, per a la qual cosa el govern decretà, l'abril de 1844, una lleva de 50.000 homes, excep-

¹⁰ AHH "Reemplaçament 1842-1869.

cional per a un període de pau com el d'aleshores. Una vegada més es posava en evidència que l'exèrcit era una eina de dominació política interna.

Com hem assenyalat, per a l'execució de la llei van imposar a tot el país el sorteig obligatori, traslladant la possibilitat de la redempció en metàl·lic o la substitució a després de la realització del sorteig. Catalunya havia quedat exempta de l'execució de la llei de 1837 i s'havia permès que continués amb les redempcions col·lectives. Tanmateix, el nou règim, amb un projecte liberal conservador molt definit i amb un fort suport de les capes més altes de la societat, no volia deixar esquerdes en la construcció del nou Estat liberal. La llei de 1837, per tant, també va començar a aplicar-se en els municipis catalans.

L'agost de 1844 es publicava al *Boletín Oficial de Barcelona* el repartiment dels quintos a la província, de la qual havien de sortir 1.786 soldats. Al partit judicial de Barcelona, li van correspondre 556 quintos; al de Terrassa, 134, i al de St. Feliu, al qual pertanyia l'Hospitalet, 122. Les dades d'algunes poblacions són les següents:

REPARTIMENT DE QUINTOS (ABRIL DEL 1844)

POBLACIÓ	QUINTOS	POBLACIÓ	QUINTOS
<i>Badalona</i>	8,8	<i>Pallejá</i>	1,6
<i>Barcelona y Gracia</i>	487	<i>Papiol</i>	4
<i>Cors de Sarriá</i>	2,3	<i>Prat</i>	5,8
<i>Gramanet Santa Coloma</i>	3,5	<i>S. Boy de Ll. y cuadras</i>	9,8
<i>Horta</i>	5,2	<i>S. Climent de Llobregat</i>	4,4
<i>Moncada y Vallensana</i>	4,2	<i>S. Felio y agregados</i>	7
<i>Sarriá y Pedralbes</i>	14	<i>S. Juan Despí</i>	3,2
<i>S. Adrian de Besós</i>	1	<i>S. Justo Desvern</i>	2,4
<i>S. Andrés de Palomar</i>	17,6	<i>S. Vicente dels Horts</i>	6,2
<i>S. Gervasio</i>	2,2	<i>Sans</i>	9,9
<i>S. Martín de Provencals</i>	10	<i>Viladecans y cuadra</i>	5,2
<i>Begas</i>	1,2	<i>Esparraguera</i>	10,4
<i>Castelldefels</i>	1,2	<i>Igualada</i>	48,6
<i>Corvera</i>	2	<i>Granollers</i>	13,6
<i>Cornellá</i>	4,2	<i>Manresa</i>	57
<i>Esplugas</i>	1,2	<i>Mataró</i>	54,4
<i>Gavá</i>	4,6	<i>Sabadell y Riusech</i>	35,8
<i>Gelida</i>	3,6	<i>Tarrasa y Vallparadís</i>	21,6
<i>Hospitalet</i>	12	<i>Vich</i>	49,4
<i>Martorell y Vallbona</i>	12	<i>Villafranca</i>	24
<i>Molins de Rey</i>	5	<i>Vilanueva y Geltrú</i>	39,6

Font: *Boletín Oficial de Barcelona*, agost 1844.¹¹ Els noms de les poblacions estan transcrits literalment.

¹¹ AHDB, LI. 131

Després de les instruccions "numèriques", s'indicava que els homes havien de ser entregats a la caixa de quintos de Barcelona, que estaria oberta des de l'1 de setembre, i s'afegia:

*"Confía esta corporación que los pueblos no necesitarán otro estímulo para llenar este servicio tan importante, y de cuya omisión podrían resultarles perjuicios de grave trascendencia, que pesarian sobre las autoridades locales que hubieren dejado de secundar las disposiciones indicadas."*¹²

A la resta d'Espanya, els sorteigs es realitzaren durant el 1844. No conec el grau de contestació popular que van tenir, encara que sabem que a Cadis i les Balears hi hagué nombrosos mossos escàpols.¹³ Per a ells era un fet ja habitual i sembla que la solució individual va prevaldre sobre l'oposició col·lectiva a la quinta.

Malgrat la contundència de les amenaces als ajuntaments, els sorteigs de la quinta no s'efectuaren fins un any després, el juliol del 1845, a causa de la resistència que les corporacions locals van plantejar al compliment de l'ordre reproduïda anteriorment.

El cap polític de la província (antecedent del governador civil) va rebre una allau de cartes de diferents consistoris plenes de lamentacions. El de Santpedor escrivia el juny:

*"...acostumbrada la Cataluña á verificar los reemplazos por medio de substitutos se halla toda esta Poblacion consternada y el Ayuntamiento en el mayor conflicto al ver acercarse el dia de tener qe practicar la operacion del sorteo qe tantos trastornos y lagrimas ha de costar á estos moradores..."*¹⁴

El d'Igualada demanava la presència de l'exèrcit el dia del sorteig:

*"...siendo dicha operación muy repugnante á los Catalanes en general, mayormente á los pueblos que como este no la han presenciado desde los primeros años de la guerra de la Independencia, á fin de que no se altere el buen orden en esta poblacion que no deja de contener elementos contrarios por la muchedumbre de operarios de las Fabricas..."*¹⁵

Molts ajuntaments van pretendre mantenir la redempció col·lectiva amb els mecanismes que eren el costum fins aquell moment, és a dir, amb la contribució directa (en el sentit d'un impost universal i proporcional a la riquesa) i prèvia dels veïns. En aquella ocasió, però, hi havia una gran novetat en relació amb el costum: les contribucions per aconseguir els diners amb aquesta finalitat eren voluntàries, i no tots estaven disposats a pagar-les. Nombrosos consistoris van escriure a la *Jefatura Política* pregun-

¹² *Boletín Oficial de Barcelona*, 24 d'agost 1844. AHDB.

¹³ BOB, 30-I-1845.

¹⁴ AHDB, Ll. 434.

¹⁵ Id.

tant si es podia obligar a pagar al conjunt de la població, i la resposta era sempre la mateixa: no (correspondència d'aquest tipus es conserva de Piera, Vilafranca del Penedès, Santpedor, Alella, Navarces, Sentmenat, Collbató, St. Boi, Ripollet, Llaveneres, Cornellà, Polinyà, Vilanova i la Geltrú, Vilanova del Camí i Bagà).¹⁶

Altres ajuntaments van crear impostos extraordinaris per reunir les quantitats necessàries. A Manresa s'establí un arbitri de 4 rals per càrrega de vi i a Sants sobre la carn.¹⁷ A Sabadell, després que fracassés la recaptació voluntària amb el sistema de mutualitat entre tots els seus habitants, com es feia fins aleshores, i com que no van trobar prou veïns partidaris "*de asociarse y socorrerse e para dar cumplimiento a las quintas presente y sucesivas*", l'Ajuntament, amb un alcalde de caire progressista al capdavant, també va crear un arbitri sobre la carn (RANZATO, 1987: 111).

JULIOL DEL 1845

El motí va començar el diumenge 6 de juliol del 1845, quan els ajuntaments tenien ordre de fer el sorteig, que segons un *Boletín Oficial Extraordinario* de dos dies després, era "*un servicio que esta Provincia adeuda aun y que han realizado ya casi todas las demás de la Monarquía*".¹⁸

L'únic esment a una inquietud prèvia al motí la fa el capità de la companyia de la Guàrdia Civil destacada al llarg de la carretera d'Aragó, amb seu a Esparreguera i que tenia com a funció principal vigilar el coll del Bruc. En el seu informe deia que el dia 5 "*observó que la juventud de varios pueblos estaba alarmada con motivo de la celebración de los sorteos para el reemplazo del Ejército que se verificaba en el día siguiente*". En prevenció de possibles aldarulls, va concentrar els destacaments dispersos al llarg de la carretera a Esparreguera, i, un cop allà, s'hi van dedicar els 27 guàrdies a "*disolver los multiplicados grupos de jóvenes que se reunían en varias calles dando protección a las autoridades*". Al dia següent, l'esmentada tropa "*protegió a la Municipalidad durante el tiempo que duró en verificarse el sorteo*".¹⁹ Podem afirmar que la revolta no es va produir a Esparreguera a causa de la presència d'aquests guàrdies civils.

A St. Boi tenim dues fonts d'informació, no coincidents, per conèixer el que ocorregué a la vila: les memòries d'un llaurador, Pau Porcet, i un "*Parte semanal*" que l'Ajuntament va enviar al govern Provincial. Sembla evident que hem de donar més crèdit a l'amic Porcet que a allò que l'alcalde explicava als seus superiors, encara que en ocasions no són excloents.

¹⁶ AHDB, LI. 434.

¹⁷ Id.

¹⁸ *Boletín Oficial Extraordinario*, 8-VII-1845.

¹⁹ BOB, 17-VII-1845.

El sorteig no s'hi va poder portar a terme a causa de la munió congregada a toc de somatén, "al grito de no queremos ser quintados". Segons l'alcalde, els amotinats abandonaren la població i la calma va tornar-hi. Segons Porcet:

"Lo endemà al Prat lo dia 7 al dilluns, y después los demás llochs, tots los fadrins, tots alborotats per sobre las quintas, esberrhats per las montañas, aquí als uns ab armas, altres ab bastons, que tot venia a ser al mateix com un ramat, és veritat, sense pastó: als uns anàbant, los altres venían, tot era tristor, pena y agonía. Todas las poblacions se baren alborotar per no voler se quintats, (...)" (cit en CODINA, 1986: 177-178).

Segons l'alcalde, res no va passar fins que el dia 9 arribaren uns 500 homes armats que conduïen presoners a uns 50 soldats desarmats. Poc després, va aparèixer un petit destacament de l'exèrcit que, gràcies a la intermediació del capellà, les autoritats municipals i "algunos vecinos honrados" acceptà endur-se els soldats presoners sense haver de disparar ni un tret.²⁰ Pau Porcet no esmenta aquest episodi.

A Sabadell, la revolta es produí en iniciar-se el sorteig, amb l'atac a les tropes acantonades a la ciutat, que protegien la casa consistorial. Aquests soldats es van haver de refugiar a la fonda pública i foren assetjats un dia sencer, a la fi del qual es van rendir. Els amotinats els van desarmar i els van deixar marxar. (RANZATO, 1987: 113)

A Terrassa, el sorteig va coincidir amb la festa major. L'Ajuntament i uns representants dels veïns també portaven molts dies discutint com aconseguir substituïts per als mossos de la vila, però aquestes gestions no van impedir que la jornada del sorteig es produís el motí, en el qual van participar també joves de pobles propers.²¹ Les tropes que estaven destinades a la ciutat foren desarmades i els nois revoltats fugiren cap als camps de la rodalia.²²

A Badalona, a l'hora del sorteig la campana va tocar a sometent i el van haver de suspendre a causa de la petició de la gentada concentrada al davant de l'Ajuntament. Les autoritats es van refugiar a la Torre Vella i van esperar que la situació es calmés. Els esdeveniments es van precipitar luctuosament. Aquella tarda, quan els nois revoltats recorrien la vila fent-se amb les armes, un sereno disparà contra un d'ells i el va matar. El sereno fou mort per la multitud, i el seu cadàver fou arrossegat per tot el poble. Poc després un agutzil fou enxampat quan portava les notícies de l'aldarull a Barcelona, i també fou assassinat. El matí següent, els amotinats van recórrer els edificis públics i cases de les autoritats i agafaren els documents relatius al sorteig i uns deu duros que hi havia a l'Ajuntament (CUYÀS, 1982: 146-149).

²⁰ AHCSFL "7.7.9.452.535.6.1".

²¹ A la monografia de Rubí s'afirma que confluïren "revolucionaris de Sabadell, Rubí, Olesa, Sant Cugat i altres pobles". També s'esmenta que els líders de la revolta foren "Codina —àlies "Panxolins"— i Ballber —àlies "Xemeneia"—"; BATALLA et al.: 1994, 91.

²² Les dades de Terrassa, on també s'esmenta la participació de joves de pobles veïns, extretes de BENAUL, 1989: 286.

Martorell fou un altre important centre de la revolta. La guarnició de la ciutat va haver de fugir després de patir durant tota la nit del 6 al 7 un intens tiroteig i va replegar-se a Esparreguera, on s'uniren als guàrdies civils que abans esmentava, i, finalment, marxaren cap a Igualada. Segons el capità, el dia 8 els enfrontaments es van reproduir a Esparreguera quan van arribar als encontorns de la vila "*grupos de gente armada (...) gritando, muera el Gobierno que manda la quintas y viva Espartero*" i que afegí que van ferir sis dels insurrectes sense patir ells cap baixa.²³

Al Prat, la revolta fou el dia 7 de juliol, i no es limità a frenar el sorteig, sinó que es creà una junta local que, amb el secretari municipal al capdavant, que era un tinent retirat, va atacar i desarmar als carrabiners, que eren destacats al poble i a la platja (dotze entre suboficials i tropa). Més tard, els amotinats, uns noranta joves ben armats, van fugir a la muntanya (BESORA et al., 1986: 254).

A l'Hospitalet, el sorteig estava previst el capvespre del dia 7 i, segons relatava l'alcalde al Capità General i al Cap Polític:

*"mientras estaba el Ayuntamiento reunido en las Casas Consistoriales haciendo las operaciones del reemplazo se ha visto que se aproximaba un grupo de paisanos armados lo cual ha motivado el que este Ayunt^o se retirase de la casa capitular y se suspendiesen las operaciones indicadas".*²⁴

Després del sorteig *interruptus*, imaginem que les autoritats locals van esperar que s'aclarís la situació, però els enfurts no s'acabaren aquí. A les 12 de la nit del 8 al 9 de juliol, un grup d'uns 80 homes armats van treure del llit un tinent d'alcalde tot exigint-li que els entregués les armes que l'Ajuntament tingués i una llista dels que tenien llicència d'armes.²⁵

Per mencions en documents de l'època, sabem que també es produïren motins a Igualada i Bagà.²⁶ Segons Manel Risques, van haver-n'hi, a més d'alguns dels llocs ja esmentats, a Gràcia, Sants, Mataró, Reus, Tarragona, Valls i la Seu d'Urgell (RISQUES, 1999: 106). En Joan Serrallonga ens parla d'aixecaments contra les quintes a St. Quirze de Besora i al conjunt de la Plana de Vic (SERRALLONGA, 1998: 67). Estic convençut que les recerques locals trauran a la llum episodis del motí a moltíssims altres pobles catalans.

I Barcelona? Les úniques mencions a mobilitzacions a la capital són indirectes. Per una banda, la documentació de Sabadell indica que la revolta en aquella ciutat es produí quan arribaren notícies de la que s'havia efectuat a Barcelona (RANZATO, 1987: 112). També sabem que l'aleshores jove de 21 anys Josep Anselm Clavé, barcelonès del

²³ BOB 17-VII-1845.

²⁴ AHH "Correspondència 1845".

²⁵ Id.

²⁶ BOB 8-VII-1845...

barri de la Mercè, va estar detingut en els calabossos de la Ciutadella per la seva participació en els motins contra les quintes. Clavé era un actiu militant republicà que havia participat en les revoltes del 1842 i 1843 (DD.AA., 1999: 9-10).

Gràcies a les referències bibliogràfiques i documentals,²⁷ podem afirmar que el motí començà el dia 6 a St. Andreu del Palomar (en aquells moments un municipi independent) amb ressons a d'altres municipis del Barcelonès (Sarrià, Gràcia, Sants...), mentre que a Barcelona el més probable és que, més que un motí, hi hagués un conat de motí, avortat per l'habitual concentració d'una elevada quantitat de soldats a la capital, que, a més, estaria ben preparada per enfrontar-se a la revolta, ja que els comandaments militars i les autoritats polítiques coneixien perfectament el mal-estar popular. És a dir, va passar una cosa semblant al que hem vist a Esparreguera.

Com era previsible, les autoritats polítiques i militars reaccionaren ràpidament; molt probablement ja s'ensumaven el que passaria i estaven preparats. El mateix dia 6, les tropes reprimien "*instantánea y ejemplarmente*" els "*infatigables enemigos del reposo público*" a St. Andreu del Palomar, i enviaven una circular als alcaldes recordant-los que:

*"redoblen su vigilancia para impedir cualesquiera tentativa de sedición, las que no pueden redundar sino en perjuicio de los infelices pueblos; porqué decididas las autoridades superiores a reprimirlas con mano fuerte, y contando con los recursos necesarios, sabrán anonadar aquél a donde quiera que levante su ominosa cabeza".*²⁸

El dia 8, la fúria repressiva queia sobre Sabadell. Segons va notificar el capità general, ell mateix va comandar una columna militar que arribà aquell dia a la vila. De res no va servir que el mossèn i les autoritats sortissin al seu pas a demanar clemència, ni que els amotinats abandonessin les armes requisades i les barricades aixecades i fugissin a les muntanyes de la rodalia. Les tropes els van perseguir, matant uns 40 joves i empresonant-ne uns 70 més. Pot ser que aquestes xifres siguin exagerades amb la intenció d'infondre por als altres pobles amotinats —la font és un comunicat oficial— encara que, malauradament, també és possible que fossin dades certes.²⁹

La revolta de Terrassa també fou reduïda per la força el dia 10. En aquest cas, només l'aproximació de la columna de l'exèrcit fou suficient perquè els amotinats, uns 300, fugissin de la població.³⁰ Probablement havien arribat notícies del que havia passat a Sabadell. El dia 20, dinou joves de la ciutat estaven empresonats a Lleida, i en els següents dies un reguitzell d'aquests nois s'acollien a l'indult (BENAU, 1989: 286).

²⁷ PUELL DE LA VILLA: 1996, 170, diu que els motins començaren a St. Andreu i Sarrià; RISQUES: 1999: 106, afirma que s'iniciaren a St. Andreu; BOB 8-VII-1845.

²⁸ BOB 8-VII-1845.

²⁹ RANZATO: 1987, 113; BOB 9-VII-1845; BOB 12-VII-1845.

³⁰ BOB 12-VII-1845.

Mapa del 1888. Font: Institut Cartogràfic de Catalunya

El 8 de juliol, el capità general de Catalunya, que era la màxima autoritat *de facto* del Principat, Manuel de la Concha, decretà un estat d'excepció (que prohibia fins i tot "el uso y retención de todo palo grueso") i creà una "Comisión Militar Ejecutiva y Permanente de la Plaza y Provincia de Barcelona", que imposava la jurisdicció militar sobre la civil per tal de reprimir els motins.³¹

Al mateix temps que l'exèrcit atacava les poblacions amotinades, el Govern Polític de la Província decretà, el dia 10, un indult per als mossos que haguessin participat en la revolta que s'entreguessin en el termini de 3 dies. Sembla que no va ser prou, i el dia 18 De la Concha va haver de promulgar un altre indult amb un termini d'entrega d'homes i armes de 8 dies.³² La política de "pal i pastanaga" va donar bon resultat en els dies següents, sobretot perquè els centenars de persones aixecades en armes en viles i muntanyes estaven desorganitzades i descoordinades, mentre que l'incipient Estat liberal i el seu exèrcit, encara que amb deficiències, sí que tenia objectius i coordinació.

A St. Boi, segons el pagès Pau Porcet, les tropes entraren el dia 13:

*"ab tot rigor y frente que se baren apozentar per las casas de la dita vila de Sant Boy de Llobregat, de tot allí a hont los ba plaura. Y no's baren moura a fins a tant que lo Ajuntament de la dita vila aguessin fet lo sorteho de tots los fadrins que entràbant a la quinta..."*³³

³¹ MADOZ: 1845-50, 136; BOB 10-VII-1845.

³² BOB 12-VII-1845 i 17-VII-1845.

³³ CODINA:1986,177-178.

L'alcalde, en el seu comunicat setmanal, no diu res d'aquesta ocupació militar, i es limita a comentar que a partir del dia 14 "*algunos amotinados se acogieron al indulto*".³⁴

El brigada cap de la Columna de l'exèrcit que es dirigí cap a Igualada i el seu partit judicial informava el 23 de juliol que el sorteig s'havia realitzat a 40 localitats d'aquella demarcació, tot incloent la capital.³⁵ Això volia dir que encara no s'havia fet en la vintena de pobles restant.

La repressió de la revolta arribà a la província de Tarragona. La Jefatura Política d'aquella demarcació va remetre a la de Barcelona l'ordre de detenció de 31 persones per ser "*directores de la rebelion que se ha intentado en la provincia para secundar la que ha tenido lugar en la de Barcelona*", per ser "*cabecillas en la cuadrilla que dio libertad a los facinerosos que estaban presos en las cárceles de Valls*" o per ser dels que s'havien fugat de la presó. Els aldarulls a Reus foren el 12 de juliol, quan una manifestació fou dissolta per la guarnició de la ciutat, amb el resultat d'un jove fuster mort. A Valls es produïren també el 15 de juliol.³⁶

LES CONSEQÜÈNCIES I ALGUNES CONCLUSIONS EN RELACIÓ AMB EL MOTÍ

Les conseqüències de les revoltes s'arrossegaren durant els mesos següents, sempre en forma de mesures repressives. Durant l'any que va seguir a les jornades del motí foren encausats 50 homes amb la jurisdicció excepcional creada a l'efecte, 30 d'ells de Badalona, dels quals es deia que "*hay algunos prófugos, otros presos y otros en libertad con fianza*". Recordem que fou en aquesta vila on es produïren els únics morts a mans dels amotinats. També s'empresonaren 8 persones per desertar o ajudar desertors, i 47 més per "*revolucionarios*", "*intentada sublevación*" o "*conspiración*", sense especificar més; per tant, no podem discernir si el motiu del seu encarcerament estava directament relacionat amb el motí de la quinta, o foren detinguts aprofitant la jurisdicció d'excepció (MADOZ, 1845-50: 135-6).

En moltes localitats trobem les dificultats dels governs locals per pagar les armes que van desaparèixer en les revoltes, tornar a fer els sorteigs, etc. Un dels que pitjor ho va passar fou el consistori de l'Hospitalet. Segons un avís del tinent d'alcalde als habitants, del 13 d'agost, l'alcalde estava detingut i el poble estava amenaçat amb una multa de 10.000 rals si no s'efectuava el sorteig de la quinta. L'atribolat regidor afirmava que res més no podia fer pel poble i que hauria d'informar el capità general.³⁷

El cert és que la pressió popular, tot i la derrota de la revolta, es devia fer notar. Malgrat haver fet el sorteig, l'Ajuntament va fer mans i mànigues per aconseguir els di-

³⁴ AHCSFL "7.7.9.452.535.6.1".

³⁵ AHDB, LI. 434.

³⁶ VALLVERDÚ: 2002, 106; BOB, 1-IX-1845.

³⁷ AHH "Bans, edictes, avisos, etc., 1840-1894".

ners per pagar els substituïts, i finalment només va aconseguir-los per sis dels dotze mossos, gràcies a la quantitat posada per l'arrendatari de la carn. El sistema tradicional es va mantenir durant alguns anys, tot i que, com va recordar un veí que no va voler participar en el repartiment, no era obligatori. (POBLET, 1991).

El motí del 1845 fou una revolta popular en la qual van participar centenars de persones de nombroses poblacions catalanes. La primera conclusió que podem extreure després de la descripció que hem fet és que les forces populars foren derrotades. El sistema de les quintes s'imposà a Catalunya tal com estava instaurat a la resta del país, i els sorteigs, finalment, es van fer aquell any i en els següents.

Per les notícies que tenim, els motins dels diferents pobles són molt semblants. Podem establir un esquema d'actuació comú:

1- Una multitud es congrega davant del lloc on es realitza el sorteig i, al crit de "*abajo las quintas*" o "*no volem ser quintats*", intimiden les autoritats locals, les encarregades del sorteig, amb l'objectiu que el suspenguin.

2- Aquell mateix dia o el següent, la multitud triomfant es fa amb les armes que hi ha al poble i, encara que no en tots els casos, amb la documentació relativa a la quinta per tal de destruir-la. Cal assenyalar que tot és força pacífic i si l'exèrcit o les autoritats locals no ofereixen resistència són desarmats i se'ls deixa anar. Només l'altiva i insensata resistència del sereno de Badalona va provocar víctimes mortals. Ara bé, si algun destacament militar o de la Guàrdia Civil es resisteix no dubten pas a enfrontar-s'hi a trets.

3- La multitud armada es dirigeix a d'altres pobles o s'organitza per defensar les seves coses d'un possible atac de l'exèrcit. Tanmateix, quan es presenta una força militar important no hi ha capacitat de resposta i, en el millor dels casos, els amotinats fugen.

4- La repressió militar i judicial cau sobre els amotinats, contundent i violenta en un primer moment, per sufocar la rebel·lió, i més suau després, amb indults per als mossos que tornin i acatin el sorteig.

En aparença, l'actitud dels revoltats és desorganitzada, però les coincidències en la conducta dels diferents pobles crec que ens indica que la multitud té un pla d'actuació. Tanmateix, tampoc és plausible que existeixi una conspiració política al darrere, tramada per algun partit o grup semblant, ja que la resistència popular no hagués estat tan dèbil davant l'avenç de l'exèrcit.

Segons ens han mostrat els/les historiadors/es que han estudiat els motins populars del final de l'Antic Règim, especialment E. P. Thompson,³⁸ les multituds s'aixecaven amb una violència moderada i dirigida contra objectius concrets perquè volien man-

³⁸ Són diverses les obres en les quals tracta aquest tema, però podem destacar els articles "Costumbre i cultura", "Patricios y plebeyos" i "La economía 'moral' de la multitud en la Inglaterra del siglo XVIII", editats en el volum *Costumbres en común*.

tenir aquells aspectes de la vida econòmica i social que els eren favorables i que la gradual introducció del capitalisme els estava arrabassant. Eren revoltes que volien cridar l'atenció als poderosos sobre certs fets que les classes populars consideraven injustes. Habitualment, aquests poderosos reaccionaven, intervenien totalment o parcialment a favor dels revoltats, eliminaven els abusos, reprimien selectivament, restituïen el vell ordre i asseguraven així el seu paper hegemònic en la societat. És el que havia passat el 1773.

Tanmateix, el triomf del liberalisme en els aspectes econòmic i polític va acabar amb aquest pacte tàcit i el període 1835-1845 és clau en el triomf del liberalisme a Espanya. Poc a poc, després de l'enderrocament i/o enfonsament de l'Antic Règim es van formant dos blocs socials segons van descobrint que tenen interessos contraposats. Els plebeus, en aquests moments inicials, recorren a allò que coneixen, el motí que apel·la al paternalisme dels patricis. Però en el nou Estat liberal, el bloc dominant aristocràtic i burgès ja no reacciona com abans i utilitza la força sense pal·liatius. D'això, se'n van anar adonant les masses, que van protagonitzar les "bullangues" d'aquells anys, especialment els barcelonins i barcelonines, que el 1842 i 1843 foren indiscriminadament bombardejats per ordre d'Espartero i Prim.

El motí de 1845 es produí en defensa del que els revoltats deien que era el costum, que, com hem vist no tenia gaire antiguitat, com tants costums i tantes tradicions, que són sovint molt recents. De fet, es tractava de legitimar la reivindicació disfressant-la de costum. I el motí es va fer segons el costum, amb una manifestació clara del que els amotinats volien i no volien. Els revoltats van prendre els carrers i els camins i van esperar que les autoritats rectificuessin com havien fet, per exemple, el 1773. La resposta, però, no va ser l'esperada, i la intervenció de l'exèrcit i la nova guàrdia civil va deixar ben palès el nou tarannà del poder.

De fet, una de les coses que estava en joc en relació amb la quinta del 1845 era l'essència mateixa del poder. Amb aquesta quinta, el govern moderat s'estava assegurant l'eina principal de l'exercici del poder: l'exèrcit. Com sabem prou bé, els principals líders polítics del liberalisme espanyol durant aquestes dècades foren generals (els "*espadones*") i la seva genuïna expressió, el cop d'estat (els "*pronunciamientos*").

La nova oligarquia s'afanyava a formar un poderós exèrcit que imposés el nou ordre liberal conservador. Pel contrari, les classes baixes s'oposaven a formar-ne part, en principi més pels gravíssims trastorns que produïa en la vida dels mossos que perquè tinguessin consciència del seu caràcter repressiu de classe. Aquesta consciència vindrà una mica més tard, quan les experiències es vagin acumulant.

Tanmateix, no hem de desdenyar la idea que els protagonistes dels aldarulls haguessin percebut que era important que aquell nou bloc social dominador de l'Estat liberal no tingués el monopoli de la violència. Crec que això queda demostrat amb les requisites de les armes, el segon objectiu, després de la documentació relativa a la quinta. No oblidem, tampoc, l'adhesió i defensa dels sectors més progressistes a la Milícia nacional.

És a dir, els revoltats no s'havien amotinat perquè tinguessin la certesa que el nou exèrcit nacional era una eina de dominació classista, que la nova oligarquia es disposava a utilitzar contra ells en les successives controvèrsies socials i polítiques. Això ho diem els historiadors actuals, especialment els marxistes. És ben segur que no s'havia assolit una abstracció de la nova situació tan completa.

L'animadversió cap a les quintes procedia principalment del rebuig al fet que els joves de les classes mitjanes i baixes abandonessin les seves famílies per anar a un exèrcit on serien maltractats i mal alimentats, on contraurien malalties i entrarien en combat, gairebé sempre contra uns altres compatriotes, etc., a conseqüència del qual moririen o quedarien amb terribles seqüeles per a la resta de les seves vides. Tanmateix, la percepció del paper repressiu de l'exèrcit ja la podien tenir els camperols i menestrals, els quals l'havien patit arran de les diverses bullangues que havien protagonitzat a partir del 1835 i amb el gairebé permanent estat d'excepció des de llavors.

Per altra banda, no hem d'interpretar el motí del 1845 com una expressió d'antimilitarisme. Els amotinats estan en contra de la mena d'exèrcit del qual els va tocar formar part, però no demanen la supressió dels exèrcits. La reivindicació consistia a continuar amb la redempció col·lectiva, mitjançant la compra de substituïts. La facilitat amb la qual molts mossos s'unien a partides carlines o republicanes o el mateix suport a la Milícia Nacional o al sometent crec que demostren que la seva objecció no era a empuñar les armes sinó a empuñar-les a canvi de res, en nom de coses alienes, a molts quilòmetres de casa i amb una discriminació social pregona.

Una altra de les principals conclusions que es pot extreure d'aquest episodi històric és que a aquelles alçades de segle ja era molt clar quin món era el que s'havia imposat, el de l'imperi dels diners. La nova classe dominant era la que tenia els diners per salvar els seus fills d'una mort lenta i segura, independentment de quin fos el seu bressol, encara que els que procedien d'il·lustres bressols es mantenien tots en la nova categoria de privilegiats. El que tenia diners no volia saber res del que no en tenia, encara que fos del seu poble i es coneguessin les famílies de generacions enrere.

El paper de les autoritats locals fou ambigu. Eren portantveus dels plebeus o correges de transmissió dels patricis? Coneixem la seva actitud per les cartes que van enviar a les autoritats superiors, i en elles, com no podia ser d'una altra manera, es mostren servils i obedients, lamentant no poder evitar els tumults, excusant-se per haver de suspendre el sorteig... Per altra banda, també afirmen que no coneixen els amotinats, que no els han pogut identificar, que són forasters...

Aquest tema mereix un comentari, ja que existeix una tendència generalitzada en tots els documents a culpar els forasters dels aldarulls. Que ho facin els alcaldes en les seves comunicacions amb els governadors és normal i, fins i tot, lloable, ja que d'aquesta manera eviten problemes per a ells mateixos i per als seus convilatans. Però que el governador polític de (la província de) Barcelona afirmi que "*un grupo de hombres armados forasteros y desconocidos se presentó sucesivamente en algunos*

*pueblos de este llano y con gritos sediciosos trastornó la operación del sorteo general para el reemplazo de 1844*³⁹ ja és ridícul. L'interès per convertir en aliens els revoltosos provoca que aquests siguin forasters de tot arreu. El governador deu voler dir, segurament, que els amotinats van venir de la província del costat; malauradament, però, no especifica de quina.

Com alguns autors han comentat, la derrota del motí del 1845 és un dels factors impulsors de la Segona Guerra Carlina o "dels Matiners", que només afectà Catalunya i en la qual les partides carlines es barrejaren amb les republicanes, en què centenars de camperols mostraren el seu descontentament en relació amb un Estat liberal que només oprimia i exigia i donava molt poc a canvi.

El motí del 1845 és el de les capes mitjanes i baixes de la societat, que amb les redempcions col·lectives pagades amb uns diners recaptats amb contribucions directes (els repartiments, gairebé sempre universals i obligatoris), o indirectes (els impostos sobre articles de consum, com la carn), és a dir, basades en la solidaritat local (imposada, però efectiva), tenien possibilitat de lliurar-se del terrible servei militar. El liberalisme imposà la sortida individual al problema, és a dir, basada en la capacitat econòmica de les famílies. Abans del 1845 els rics pagaven les redempcions de tots; després d'aquesta data, els rics pagaven les redempcions dels seus fills i els pobres anaven a l'exèrcit.

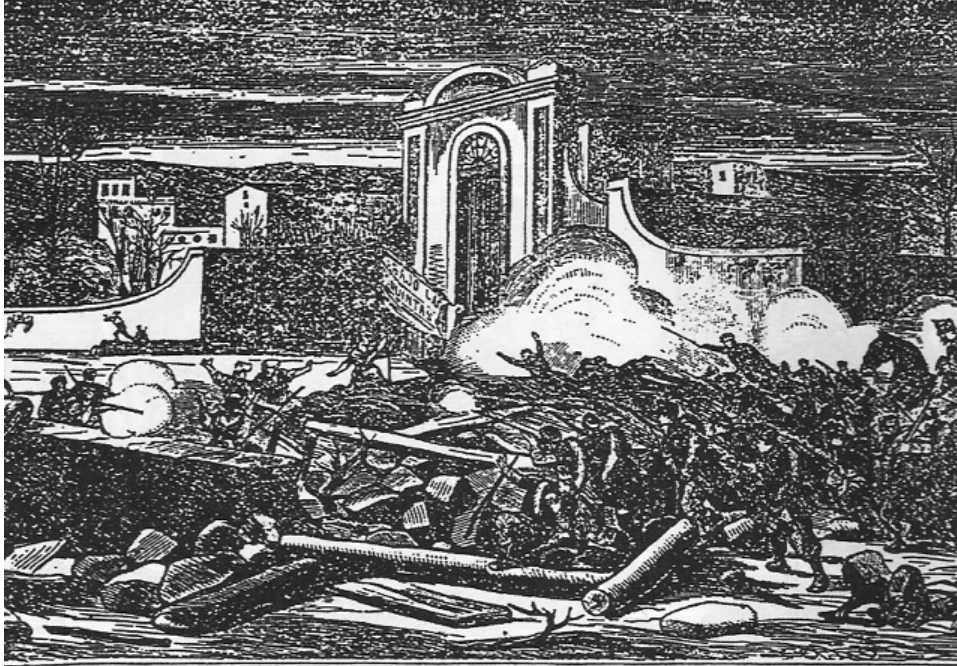
En una circular del 28 de febrer de 1846, el Govern Superior Polític de la província de Barcelona indica als consistoris sota el seu comandament "(...) *la indispensable necesidad de que el servicio de la Quinta sea personal dejando á los propietarios las demas obligaciones pecuniarias que sobre ellos pesan (...)*" (POBLET, 1991). Si és que no s'amaguen gens; en els seus documents deixen clar que el servei militar és individual i que s'ha d'acabar amb les redempcions col·lectives que estaven a càrrec, sobretot, dels rics, dels propietaris.

A partir d'aleshores, algunes corporacions locals, de forma voluntària, podien recaptar i dedicar diners a les redempcions col·lectives, depenent, però, del color polític del govern municipal, de la pressió popular, etc. L'altra solució fou la de les mutualitats o les empreses de redempció, amb les quals els mateixos nobles i burgesos que havien imposat la "contribució de sang" per als pobres feien negocis amb els estalvis de les minses classes mitjanes del país que es sacrificaven per lliurar el fill del servei militar. Ja havia triomfat plenament el capitalisme, el liberalisme havia donat un cop molt fort al món força solidari i comunitari heretat del passat.

L'ÈPOCA D'ISABEL II

Després de la derrota en el motí de 1845, els sorteigs es realitzaren amb regularitat i la resposta que els hospitalencs articularen davant la nova situació fou, en un prin-

³⁹ Id, 148.

Motí del 1870. Font: Bonamusa i Serrallonga 1995

cipi, mantenir el sistema previ a 1845. A partir d'una llei del 1851 va aparèixer el mutualisme. Entre la gran quantitat de "montepíos" que foren fundats aquell any, el juny, un grapat de veïns van entregar per a la seva aprovació un "reglamento para la sociedad de socorros mutuos para la substitución de las quintas". De fet, es tractava de substituir l'anterior sistema de la imposició de contribucions directes, obligatòries i universals pel sistema dels pagaments voluntaris al llarg dels anys per part d'uns socis, amb l'objectiu de reunir les quantitats necessàries per redimir o posar un substitut als fills dels associats que fossin escollits en el temut sorteig.

En aquest reglament es diu: "*El esclusivo objeto de la asociación es, de ausiliar mutuamente todos los inscritos con las cantidades que les correspondan según las edades (de sus representados) con arreglo a la tarifa continuada en este reglamento, para cubrir con sustitutos los numeros (de dichos representados), á quienes la suerte designase quintos para los reemplazos del ejército en el presente pueblo*". La quota per a un representat de 7 o 8 anys era de 6 rals anuals; per a un de 12 anys, de 20 rals anuals i per a un de 21 anys, de 7 rals mensuals.⁴⁰

L'any següent trobem una nova sol·licitud "*para fundar una sociedad para la sustitucion de las quintas*",⁴¹ una iniciativa que van tenir en molts altres pobles de la pro-

⁴⁰ AHH "Varis s. XIX. Estadística, ramats, inundació 1898, etc.".

⁴¹ AHH "Correspondència 1852".

víncia.⁴² Desconeixem si les dues sol·licituds responen a una mateixa entitat, frustrada en el primer intent, o si eren dues entitats diferents. Si més no, una associació d'aquest tipus existia el 5 de juny del 1853, quan l'alcalde va escriure a un directiu: "*Convencido de que la Sociedad de quintas de que V. es Vice-Presidente tiende mas bien a perturbar la tranquilidad de este Pueblo que llenar el objeto de su instituto según me ha demostrado el motin ocurrido en esta tarde, (...) se incautan los documentos de dicha sociedad en espera de lo que indique el Gobierno Superior.*"⁴³

Amb aquesta carta no només coneixem l'existència d'una mutualitat per redimir quintos, sinó també la d'una revolta, el juny del 1853, semblant a la del 1845, encara que d'abast local, pel que sabem a hores d'ara. També podem apreciar que les societats de socors mutus, com ja sabem de l'àmbit del moviment obrer, tenien més funcions que les merament mutualistes; recollien l'esperit de rebuig a les quintes àmpliament manifestat pocs anys enrere.

Segons la resposta a un "*Interrogatorio Estadístico-Administrativo*" del 1853, l'Hospitalet tenia 414 cases, 2.500 habitants i el quintos que li corresponien en una lleva ordinària eren 5.⁴⁴ Els anys següents tenim poques notícies relacionades amb el tema. Especialment rellevant és el silenci, en l'àmbit local i nacional,⁴⁵ en l'anomenat "Bienni progressista" (1854-56), en el qual sí que es manifestà àmpliament, per exemple, el moviment obrer.

El cert és que la mutualitat havia substituït el sistema de l'aportació col·lectiva que s'havia mantingut després del 1845, per bona voluntat o, jo tendeixo a pensar, que més aviat per la coacció popular. Però un cop desapareguda la mutualitat no hi van haver forces per recuperar aquella capacitat d'amenaçar, i vers el 1853-1854 va desaparèixer el vell sistema de la redempció col·lectiva.

El novembre de 1862 una "*Asociación para la redención de quintas*" entregà a María Llopis 6.000 rals per redimir el seu fill, Bartolomé Cerqueda.⁴⁶ L'abril del 1866, l'alcalde va remetre al governador civil la petició de l'aprovació de la societat de redempció de quintes "La Confianza".⁴⁷ Tanmateix, en totes les relacions d'entitats locals entre 1851 i 1868 no s'esmenta cap mutualitat de quintes. En el primer cas, pot ser que fos una associació o —compte, que no era el mateix— una empresa amb seu en un altre municipi, com ara Barcelona. En el segon cas, l'absència d'aquesta entitat en les llistes que es conserven es pot deure a que, senzillament, no estigués legalitzada.

⁴² AHD "Lligall 171".

⁴³ AHH "Correspondència 1853".

⁴⁴ AHH "Edificis i terrenys públics. Escriitures s. XIX".

⁴⁵ L'excepció és la revolta del 1856 a València.

⁴⁶ AHH "Correspondència 1862".

⁴⁷ AHH "Correspondència 1866".

ELS PRIMERS ANYS DEL SEXENNI

El setembre del 1868, un pronunciament militar impulsat per la majoria de les forces polítiques a l'esquerra dels moderats els treu del poder, però provoca també la caiguda de la monarquia borbònica, que s'havia identificat amb aquell partit conservador. L'enferrocament d'Isabel II despertà moltes il·lusions en àmplies capes de la població, que esperaven del nou règim polític canvis més profunds que la simple substitució dels moderats pels progressistes en el govern o una nissaga al tron per una altra, i sorgiren arreu d'Espanya juntes revolucionàries.

Els sectors populars donaren suport a les juntes i es mobilitzaren per imposar i apuntalar el règim sorgit de la que fou anomenada "Revolució de Setembre" o "la Gloriosa". Els líders progressistes van haver de fer nombroses promeses per atraure aquest suport, que era imprescindible per al seu accés al poder, ja que les classes mitjanes, base social natural del progressisme, seguien essent dèbils al conjunt del país. La revolució, però, no fou tal i la majoria de les aspiracions dels obrers i camperols es van veure defraudades.

L'abolició dels consums, impostos indirectes que gravaven els articles de primera necessitat, i de les quintes tornaven a estar en els primers llocs de la llista de reivindicacions populars, i foren entre les principals promeses incomplertes pels nous governants, un cop es van veure afermats en el poder.

Alhora que a la metròpoli queien el règim moderat i la monarquia i les forces socials i polítiques de l'oposició desplegaven les seves diferents alternatives, esclatà una revolta independentista a Cuba. A l'octubre, Céspedes proclamà "*iCuba libre!*" i començà la denominada *Guerra dels Deu Anys*, ja que l'enfrontament durà fins al 1878 (encara que va tenir una "rèplica" l'any següent, la coneguda com *Guerra Chiquita*). Per sufocar aquesta revolta, que poc a poc anava agafant volada, el govern de Prim ordenà, el març del 1869, una lleva de 25.000 homes i una altra, el març del 1870, de 40.000 mossos (TERMES, 1977: 52-61).

En conclusió: el nou règim no només no eliminà les quintes, sinó que va recórrer-hi àmpliament per respondre a un problema de caire imperialista, aliè als interessos de la immensa majoria de la població espanyola; és a dir, que els nous governants del 1868 (els Prim, Serrano, Sagasta i companyia) eren molt semblants als d'abans (Narváez, O'Donnell, Sartorius, etc).

El Partit Federal fou el que recollí millor els anhels populars en relació amb les quintes i els consums en el seu programa i guanyà aclaparadorament a Catalunya en les eleccions de gener del 1869, les primeres amb sufragi universal, en les quals obtingué 13 escons dels 16 de la província de Barcelona i 28 dels 37 de tot el Principat. El març, els líders federals Lostau i Salvany presentaren una proposta a la Diputació, acceptada per set contra cinc vots, per tal que aquesta institució enviés una petició a les Corts demanant la supressió de les quintes (TERMES, 1987: 20). A aquesta mo-

bilització es va afegir l'Ajuntament de l'Hospitalet, que envià una instància perquè constés la protesta dels hospitalencs a les Corts.⁴⁸

La resposta dels federals a la lleva decretada el març (amb l'argument de la revolta cubana) fou immediata i van organitzar mítings i manifestacions contra aquesta mesura del govern a tot Espanya. A Catalunya, he trobat menció d'aquestes mobilitzacions a Barcelona, Gràcia, Reus, Sabadell —on morí un manifestant— i Tortosa (TERMES, 1977: 61; RANZATO, 1987: 115; BONAMUSA, 1995: 64; FEIJÓO, 1996: 430 i COLLAZOS, 2001: 52).

El debat ideològic també era intens. El 1869 era editada a Barcelona l'obra *Abajo las quintas*, que formava part d'una sèrie de divulgació del republicanisme federal. El seu autor, Andrés Sánchez del Real, deia:

"Cuando el rico sale soldado, frunce el entrecejo y dice "me han fastidiado", y da el dinero que marca la ley. Cuando el pobre cae quinto, dice si le alimentan los suyos "han destruido mi porvenir", y si él los sustenta, dice en medio de la mas amarga desolación: ime han perdido á mi, y á los míos!

El rico paga con su dinero, el pobre con su cuerpo; el rico no ve destruido nada, ni su presente, ni su porvenir, el pobre todo, su futuro y su presente;" (...)

No basta á la contribución de sangre ser innecesaria, injusta, anti natural. Es desigual tambien para ser mas abominable." (...)

Se ha constituido una contribución privilegiada; se ha eximido realmente á los ricos del servicio militar, como en otros tiempos se eximia a los nobles del tributo; se ha echado el eterno fardo de la servidumbre sobre el eterno mártir de la historia; se ha continuado dignamente la historia antigua." (SÁNCHEZ DEL REAL, 1869: 25-26)

A l'Hospitalet es van viure intensament els primers moments de la "Revolució de Setembre" i els sectors populars van intervenir políticament de forma clara i autònoma. El 14 de desembre, l'alcalde informava el governador civil que "la Junta repartidora que debe encargarse de sustituir los impuestos de consumos por los impuestos personales, no ha podido iniciar sus trabajos en dos ocasiones por que algunos de sus miembros dicen que la clase jornalera no está representada en ella".⁴⁹ Aquest fet lliga amb les mobilitzacions dels jornalers pocs mesos abans en què exigien feina arran de la greu crisi econòmica del moment.⁵⁰

Aquell mateix desembre havien guanyat les eleccions municipals una candidatura, segons un document de l'època, "monarquicodemocrática" que no va tenir opositors, ja que els conservadors no es van presentar. També cal tenir en compte que l'entitat més important en aquells moments era el Casino La Armonia, perseguit anteriorment i legalitzat arran del triomf de "la Gloriosa", en el qual dominaven els federals.⁵¹

⁴⁸ AHH "Governació s. XIX-XX".

⁴⁹ AHH "Correspondència 1868".

⁵⁰ Id.

⁵¹ DD.AA.: 1997, 125 y 137; AHH "Correspondència 1876-1877".

Per tant, el panorama polític local estava dominat pels partits més esquerrans i no és estrany que a l'Hospitalet es produïssin reaccions immediates a la lleva de març del 1869. L'Ajuntament va escriure al Govern Civil:

*"La inobservación de los principios proclamados por la Revolución de Setiembre último se nota en los SS Ministros que rigen los destinos de la patria, movieron á este vecindario á levantar la voz contra los preliminares de quintas iniciados por el de la Guerra".*⁵²

El mateix consistori convocà els veïns per debatre sobre el tema de la quinta en una reunió pública el 4 d'abril.⁵³ És evident que les autoritats locals de llavors estaven molt connectades amb el partit federal.

En alguns pobles en els quals governaven els federals es recuperà el vell sistema de la contribució directa, prèvia i universal per realitzar la redempció col·lectiva dels quintos locals. Però, com que la llei ja no imposava aquest sistema, només la coacció possibilitava la seva execució. A Garriguella (Alt Empordà), *"redimiren 'els quintos' amb repartiment que quasi tot ho pagaven els contraris, arribant en els embargs a obrir les portes a cops de destrals"* (ANTICÓ, 1978: 196). Igualment de contundents foren contra l'altra odiada imposició estatal, els impostos: *"els digueren que no pagarien contribucions i així, cada dia es trobaven ninots penjats a l'arbre de la llibertat, representant el cobrador de les contribucions, sense que cap autoritat gosés dir res"* (Id.). Si conservéssim relats dels esdeveniments d'aquesta època de més pobles estic convençut que coincidirien força amb l'ambient de crispació i enfrontament que veiem a Garriguella.

L'Hospitalet fou un d'aquests pobles on va reaparèixer el repartiment basat en la riquesa de cadascú per aconseguir la redempció col·lectiva, per la quinta del 1870. La iniciativa fou de l'Ajuntament, que es plantejà recaptar el 50 % del cost dels 7,5 substituïts necessaris. Després de la revolta del 1870, malgrat la derrota, la pressió popular va aconseguir mantenir la redempció col·lectiva. Amb aquest procés endegat, es produí el motí del qual parlarem tot seguit. (POBLET, 1991).

La frustració de les aspiracions polítiques i socials de la majoria social catalana, produïda pel biaix conservador que prenia el règim sorgit de "la Gloriosa", provocà la gran revolta federal de setembre-octubre de 1869 a Barcelona, en què participà el conjunt de l'obrerisme organitzat, que ja aleshores entrava en contacte amb l'AIT. Aquesta rebel·lió no fou específicament pel tema de les quintes, però, com hem vist, en el programa federal aquest punt ocupava un lloc principal.

No coneixem que a l'Hospitalet es produïssin aldarulls, encara que sabem que l'1 d'octubre es presentà a l'Ajuntament Baudilio Puig, resident a l'Hospitalet i treballador de

⁵² AHH "Governació s. XIX-XX".

⁵³ AHH "Bans, edictes, avisos 1840-1894".

Can Girona, la gran foneria situada a St. Martí, per acollir-se a l'indult ofert als que van participar-hi.⁵⁴

EL MOTÍ DEL 1870

Pocs mesos després, l'abril del 1870, esclatà una gran revolta contra la quinta d'aquell any, una de les més importants mobilitzacions populars en relació amb aquest tema de la història de Catalunya. Al llarg del mes de març es van organitzar manifestacions a Barcelona, Reus, Girona, Lleida, Manresa, Igualada, Olesa i diverses poblacions de l'Empordà i la Selva. El sorteig fou ajornat a moltes ciutats i pobles davant de la pressió popular. El dia assenyalat, el 3 de març, el Pla de Barcelona bull amb tota mena de rumors (BONAMUSA, 1995: 82).

El motí començà a Sants. La multitud congregada davant de l'Ajuntament provocà que se suspengués l'acte del sorteig, i l'endemà assaltà l'edifici i destruí tots els documents que creié que hi estaven relacionats. L'absència de l'exèrcit en aquests primers dies va donar el control de la situació als revoltats. Les autoritats locals van haver de fugir. L'alcalde es va salvar per ben poc, però un regidor fou mort d'un tret.

En els dies següents, des del 4 d'abril fins al 10, Diumenge de Rams, es produïren diversos enfrontaments entre els revoltats i destacaments militars enviats per esclafar la rebel·lió. Barricades, escaramusses, tiroteigs i, fins i tot, canonades des de Montjuïc foren freqüents des de la carretera de Collblanc fins a la Marina.

Segons Conrad Roure, aleshores un jove republicà, un primer atac de l'exèrcit, el dia 4, va fer fugir els revoltats de Sants fins a Collblanc, però arran dels combats a l'interior de Barcelona i Gràcia, el fugitiu, amb "*fuertes contingentes del llano del Llobregat*" tornen a prendre el control de Sants i, el dia 5, promogueren aldarulls a l'Hospitalet, als quals es van sumar gent del poble. Aquest és el moment que es produí el bombardeig des de les bateries de Montjuïc. El dia 6 sortí de Molins un batalló d'enginyers que fou atacat a la rodalia de Sants.

Els habitants de la Bordeta (llavors un raval de Sants que havia "envaït" el terme municipal de l'Hospitalet, creant el barri de Santa Eulàlia), també foren protagonistes actius d'aquest motí, que sacsejà totes les poblacions fabrils del Barcelonès, i ens ho confirma una petició del Jutjat de Sant Feliu a l'ajuntament hospitalenc en la qual li demana que informi "*con toda urgencia (...) y con toda exactitud, el sitio donde los sublevados con motivo de la quinta hicieron fuego al batallón de Ingenieros que se dirigía a Barcelona el siete de abril próximo pasado, a las once y media de la mañana en el barrio de la Bordeta, y si dicho sitio pertenece al distrito municipal de Hospitalet o al del pueblo de Sanz*".⁵⁵

⁵⁴ AHH "Correspondència 1869".

⁵⁵ AHH "Correspondència 1870-1872".

Els revoltats derrotaren aquest batalló i van retenir uns quaranta soldats durant dos dies. El 9 els van alliberar i el dia següent, noves tropes dominaren la situació. Al llarg d'aquests dies també hi van haver motins a Sant Feliu i Viladecans, a més de l'Empordà.

On els esdeveniments van tenir més intensitat fou a Gràcia. La revolta començà el dia 4 amb l'assalt de l'ajuntament per part d'una munió, majoritàriament femenina. Amb l'arribada d'homes armats de St. Martí i St. Andreu, els revoltats arribaren a ser més de 200. L'exèrcit atacà, utilitzant sobretot l'artilleria, i el dia 8 els amotinats es van retirar. Malgrat que ja no hi havia cap resistència, les tropes van entrar a Gràcia portant a terme tota mena d'actes violents.⁵⁶

La derrota de la revolta del 1870 fou aclaparadora, però, a diferència del 1845, el context afavoria l'organització i la mobilització de la classe treballadora. Els sindicats, associacions i partits d'esquerra s'estenien per Catalunya i d'altres regions d'Espanya, i per l'Hospitalet. És un cicle que culminà amb l'experiència republicana del 1873. Potser fou per això que l'Ajuntament es veia obligat a continuar fent els repartiments per tal d'obtenir els diners per comprar els substituïts.

El novembre de 1872 es decretà una altra quinta de 40.000 homes, que provocà una sublevació en diferents localitats, especialment en les de l'Empordà, on tenien forta implantació els federals (TERMES, 1977: 62).

A l'Hospitalet, el sorteig que havia de realitzar-se el 24 de novembre fou impedit per un motí, i no va poder portar-se a terme fins al 10 de desembre a l'empara de la presència d'un destacament de soldats. Sobre aquest episodi només tenim unes dades provinents d'unes cartes del Gobierno Provincial adreçades a l'Ajuntament en què l'insta a realitzar el sorteig i castigui els '*perturbadores del orden*' culpables de '*los tumultos*'.⁵⁷

Sembla que l'autoritat superior no confiava que l'Ajuntament complís amb els sorteigs de quintes amb diligència. En general, aquesta era una competència molt enutjosa per als consistoris, fossin del color que fossin, ja que no els reportava cap benefici i aconseguia atraure les ires de la pràctica totalitat de la població. Així que, amb més o menys entusiasme, aquesta vegada sí que depenent del color polític, els ajuntaments intentaven mitigar els efectes de les quintes entre els seus ciutadans.

El 12 de desembre, el Gobierno provincial imposà una multa de 50 ptes. a l'Ajuntament de l'Hospitalet per no haver presentat encara a la caixa de reclutes el resultat del sorteig. Poc després li retirà la sanció "*en vista de las gestiones practicadas para la redención del cupo*", encara que li van posar una data límit per solucionar el tema, el 23 de desembre. La institució municipal, doncs, s'implicà a fons en la redempció dels

⁵⁶ Les dades de l'Hospitalet són de POBLET, 1991, i les de Sants-Bordeta i el Baix Llobregat de ROURE, 1994. Els fets de Gràcia i Barcelona han estat abundantment descrits en la historiografia i es poden trobar en nombroses obres generals i locals.

⁵⁷ AHH "Correspondència 1870-1872".

seus mossos. Sabem que es continuaven fent repartiments entre tota la població, però els recursos plantejats pels més rics del poble (Parera, Arús, Oliveras) i el fet que s'hagués de solucionar el tema a posteriori del sorteig indica que la solidaritat entre els habitants de la localitat es més forçada que voluntària.

En una carta de l'Ajuntament de Sants al de l'Hospitalet d'abril del 1872, el primer informa al segon que la institució municipal s'ha associat amb els pares dels mossos concurrents al sorteig amb l'objecte de redimir-los de l'odiat servei. L'Ajuntament posava un terç i els pares els dos terços restants. A més, es va fer "*una cuestación a favor de las clases más desvalidas*" per tal que haguessin de pagar menys. El motiu de la carta era perquè s'informés un mosso de Sants, resident a l'Hospitalet, de la classe social 3a. (es dividí la població en quatre) que després de l'ajuda municipal i la col·lecta, havia de pagar 40 duros!⁵⁸ La pressió popular havia aconseguit tornar *de facto*, momentàniament, la situació d'abans del 1845.

Per altra banda, la conscripció, com ja hem comentat, no era l'única exigència estatal odiada per gairebé tota la població, especialment per la més pobre, que havien d'executar els ajuntaments. Els cobraments dels diferents impostos eren una altra pesada càrrega a canvi de la qual pràcticament res rebien les dones i els homes de les classes mitjana i baixa d'aquella època. Per cobrar les contribucions, el consistori hospitalenc també va haver de demanar auxili a l'exèrcit el gener del 1872.⁵⁹

LA RESTAURACIÓ

El gener del 1874 un cop d'Estat militar acabà amb la I República, que havia estat proclamada menys d'un any abans, l'última fase del denominat Sexenni Democràtic o Revolucionari, en el qual s'havien fet seriosos intents de democratitzar el país. Una vegada més, l'exèrcit imposava un règim conservador i oligàrquic.

A l'Hospitalet, el nou ordre conservador s'imposà mitjançant dues maniobres: per una banda, el nomenament d'un nou consistori amb en Jaume Arús al capdavant, el qual ja havia protagonitzat un anterior gir conservador el 1856 (DD. AA., 1997: 126); per altra banda, els militars de la caserna de la Remunta es van fer càrrec de les armes que hi havia a la vila.⁶⁰ Una altra vegada el control de les armes apareix com un element clau en el control polític i social.

En relació amb el reclutament, es va mantenir el sistema anterior, rebutjat tant per les capes populars com pels partits més progressistes. La diferència era que, després de la derrota global d'aquelles i d'aquests, les protestes, no parlem de motins, havien desaparegut. A la derrota de la contestació col·lectiva organitzada succeí la solució in-

⁵⁸ AHH "Correspondència 1870-1872".

⁵⁹ AHH "Correspondència 1870-1872".

⁶⁰ AHH "Correspondència 1874".

dividual. L'agost del 1874 es va haver de decretar l'indult general de la gran quantitat de mossos pròfugs que hi havia en el "*Llano de Barcelona y el Bajo Llobregat*", permetent-los fer el servei militar a la Remunta.⁶¹

La quinta del 1875, un cop consolidat el nou règim alfonso, fou molt gran i a l'Hospitalet li van tocar 26 mossos. El tràmit es va fer seguint la llei i no hi va haver cap protesta col·lectiva, ni repartiment per comprar substituïts, ni res de res, més enllà de les al·legacions de cadascú per tal d'aconseguir l'exempció (POBLET, 1991). Aquesta és la fi definitiva de la resposta solidària a la conscripció, per la qual van lluitar tant els membres de la classe treballadora.

La derrota popular en relació amb el tema de les quintes, com en tota la resta d'aspiracions socials, polítiques, culturals, etc., en les últimes dècades del segle XIX fou total. Pel que fa a la lluita contra la conscripció, podem esmentar la manifestació promoguda pel Centre Català, organització de la burgesia industrial catalanista, a Sabadell, el 1895, que, molt probablement, afavorí la deserció massiva dels mossos quintats de la localitat l'any següent (RANZATO, 1987: 117), o la campanya encetada pel PSOE arran de la Guerra de Cuba, amb l'eslògan "*O todos o ninguno*". Fou l'època daurada de les empreses de redempció i de la resignació dels més pobres.

L'escriptor i polític republicà Valentí Almirall (Barcelona, 1841-1904), considerat per molts com a pare del catalanisme, havia estat en la primera línia de la política durant el sexenni en les files dels federals. El punt d'inflexió entre les dues ideologies, que, per altra banda tampoc no eren contradictòries, fou la fundació del *Diari Català* el 1879, la primera publicació diària en català, on va escriure molts articles. L'11 de maig del 1879 n'aparegué un, titulat "Los quintos", que reproduïm perquè il·lustra molt bé la sensació de derrota popular, que Almirall encara compartia:

"No fa gaires dies m'estava al meu despatx (...), quan va distreure'm (...) un gran remor de gent que pujava pel carrer. Vaig sortir al balcó i vegí un espectacle estrany. Carrer avall anava una gran corrua de jóvens, vestits amb trajos pobres, però pintorescos (...). Si alguns deien ben clar amb ses bruses que eren obrers de fàbrica, los altres amb son calçó curt i el gec esquifit no deixaven cap dubte de que eren de l'art de la terra. Aquella jovenalla, doncs, representava tot Catalunya; la ciutat i el camp, la part industrial i la part pagesa (...).

*Pobre jovent! —vaig dir jo entre mi—, i pobre pàtria! Quant més no voldria que en lloc de posar en vostres mans un fusell o una carrabina, hi possessin un mall o bé una aixada! Los millors anys de la vida seran perduts per a vosaltres i per al país. Quants de vosaltres haureu deixat la promesa, que no voldrà esperar-vos a que torneu del servei? Quants haureu deixat en la misèria una família que amb los vostres suors menjava? I això que vosaltres, catalans, no haveu nascut per a menjar ranxo. Jo vos compadeixo, pobres quintos, i no puc mirar-vos passar sens entristir-me! (...)."*⁶²

⁶¹ AHH "Correspondència 1874"; segons POBLET, 1991, a l'estiu hi havia set pròfugs de l'Hospitalet.

⁶² ALMIRALL, 1984.

De mica en mica, la quinta esdevingué un mal entès com a inevitable, i fou incorporat per la cultura popular com un ritus de passatge de la infantesa i l'adolescència vers l'edat adulta.

LA SETMANA TRÀGICA

L'epíleg dels motins contra les quintes i el sistema de conscripció el trobem durant la Setmana Tràgica. L'anomenada Setmana Tràgica va consistir en un seguit d'esdeveniments violents ocorreguts a Barcelona entre el 26 de juliol i l'1 d'agost del 1909. Les causes dels aldarulls protagonitzats per les classes treballadores foren la mala situació en què vivien i treballaven, i l'espurna que la va provocar fou la lleva de soldats per ser enviats a la guerra del Marroc. La Setmana Tràgica no fou només una revolta contra el sistema de reclutament, però aquest fou un dels ingredients del malestar popular i, en concret, l'ingredient que provocà l'esclat de l'aldarull.

Com és conegut, després de la desfeta a Cuba i Filipines, el 1898, l'imperialisme espanyol va clavar les seves urpes al Marroc, on va trobar la resistència de la població nadiua, cosa que va provocar diverses guerres. L'atac a una via fèrria que es construïa per explotar unes mines on tenien interessos, entre d'altres, alguns ministres, provocà que el govern decretés una gran lleva per reforçar les tropes destinades al Marroc, apel·lant, és clar, a l'honor de la pàtria.

L'enviament de les tropes, a partir del 12 de juliol, esdevingué, com no podia ser d'una altra manera, un fet extraordinàriament impopular. L'objectiu de la guerra també era impopular, si més no entre les minories més ideologitzades, que començaven a incorporar l'antiimperialisme en el seu pensament. El sistema de reclutament era totalment rebutjat, ja que qui anava a fer el servei militar, i en aquest cas a la guerra, eren els que no tenien diners per redimir-se. I aquesta lleva fou especialment odiosa, perquè els cridats a files eren reservistes, una bona part dels quals s'havien casat i havien tingut fills i per a les famílies no hi havia cap mena de pensió.

Al voltant del dia 20 de juliol començaren les manifestacions contra l'embarcament de les tropes, que foren finalment prohibides, juntament amb qualsevol acte, publicació, etc. en el mateix sentit. Certs episodis, com ara el repartiment d'escapularis als soldats que pujaven als vaixells per part de "dames de l'alta societat" foren molt dolorosos pels soldats i les seves famílies, que haguessin preferit les mil cinc-cents pessetes que costava lliurar-se d'anar a una guerra on s'estaven jugant els beneficis dels capitalistes que havien invertit en l'explotació del Marroc.

El rebuig a la crida dels reservistes i el seu enviament a l'Àfrica provocà mobilitzacions que, tot i la participació d'una part de les classes mitjanes catalanistes i/o republicanes, esdevingueren pròpies de la classe treballadora. Així, les principals associacions obreres convocaren una vaga general per al dilluns 26 de juliol. Aquesta vaga fou un èxit a Barcelona, Badalona, Sitges, Vilanova, Sabadell, Terrassa, Granollers, Mataró,

Sant Feliu de Llobregat, etc. Es van tallar les vies de tren per evitar l'arribada de tropes. Aquella tarda, una manifestació pacífica fou tirotejada per la Guàrdia Civil i van aparèixer les primeres barricades. Una revolta espontània es va estendre per Barcelona, sense cap coordinació ni objectiu clar.

La informació sobre l'Hospitalet que tenim ens és proporcionada per la correspondència entre les autoritats locals i les provincials o judicials. El primer que podem dir és que la vaga general també fou total a l'Hospitalet, que continuava sent una zona agrícola importantíssima i ja era un nucli industrial de primera línia, des del dia 26. Al llarg dels següents dies no va haver-hi cap acte violent. De fet, només a Sabadell i Barcelona hi van haver successos d'aquesta mena, especialment a partir del dimarts 27, quan va esclatar una onada d'anticlericalisme. A la capital catalana foren cremats al voltant de setanta edificis religiosos (esglésies, convents, escoles, etc.), els més propers a l'Hospitalet situats a les Corts.

Pel que fa a l'Hospitalet, els dies 27 i 28 foren tallats els fils del telèfon i del telègraf, respectivament, al seu pas pel terme municipal. Aquests fets formaven part de la minsa, matussera i errònia estratègia dels revoltats. A partir del dijous 29 arribaren tropes de València, Saragossa, etc. que en un parell de dies sufocaren el motí. El 31 de juliol la vaga havia acabat i els comerços obriren amb normalitat, també a l'Hospitalet.⁶³

La repressió caigué sobre els participants i els que, aprofitant l'ocasió, no havien participat però molestaven, com en Ferrer i Guàrdia. A l'Hospitalet, l'Ajuntament, d'acord amb el capellà i les entitats del poble, decidí de suspendre la Festa Major, que havia de celebrar-se el 16, 17 i 18 d'agost, fins que "*hayan desaparecido las disposiciones rigurosas que han debido adoptarse por la superior autoridad militar, para reprimir los desórdenes i accesos (sic) cometidos por las hordas incendiarias.*"

A més, el consistori aprovà per unanimitat la proposta del regidor Arús de condemnar "*con la mayor energía de los incendios y hechos vandálicos cometidos recientemente*".⁶⁴ Val a dir que Fèlix Arús pertanyia a la molt conservadora branca hospitalenca de la seva família, molt llunyana, pel que fa a la ideologia, del parent republicà i maçó, el Rossend, creador de la biblioteca que encara avui existeix a Barcelona.

Les autoritats locals s'arregleraven amb el govern central i entenien la revolta com un seguit d'excessos comesos per hordes incendiàries i vandàliques. Res a dir sobre el reclutament, la guerra o la situació de la classe treballadora. Aquesta visió, en aquest i d'altres temes, que podem qualificar d'ultra, no devia ser compartida pel conjunt de les elits locals, ja que a partir de les eleccions municipals del 1910 guanyaren les candidatures de la Lliga o dels republicans (MARCÉ, 1975: 12). D'alguna manera, sembla que la Setmana Tràgica contribuí a accelerar la crisi del sistema electoral de la Restauració en l'àmbit local.

⁶³ Les notícies de la Setmana Tràgica a l'Hospitalet a AHH "Correspondència 1909".

⁶⁴ AHH Acta 12 d'agost de 1909.

UNA CONCLUSIÓ

Hem pogut apreciar que la resistència a les quintes fou un fenomen latent, important per a la vida de la immensa majoria de la població, a més d'un ressort que generà o influí decisivament en diverses revoltes populars a l'Hospitalet, Barcelona i d'altres llocs de Catalunya des de finals del segle XVIII fins a l'inici del segle XX. La historiografia hauria de tenir més en compte aquesta lluita social i, per exemple, comparar el seu desenvolupament amb d'altres àmbits de lluita, com el moviment obrer o camperol.

En la història de Catalunya hi ha hagut tres grans onades de resistència al reclutament forçós, derrotades per l'Estat: 1845, 1869-1970 i 1909. És possible que no sigui una coincidència que després d'aquests episodis es produïssin tres fenòmens com la Guerra dels Matiners (1846-1849), l'opció majoritària de les seccions de l'AIT catalana per la línia bakuninista (juny del 1870) i la creació d'un sindicat, la CNT, de caràcter anarquista per sobre d'altres propostes en el si de Solidaritat Obrera (1910).

És una hipòtesi, ja suggerida per Josep Termes en relació amb el segon dels episodis mencionats (TERMES: 1977, 62), que penso que és ampliable als altres dos. En els tres casos la classe treballadora rebutja l'Estat liberal, que només imposa duríssimes càrregues i no dóna gairebé res a canvi. Recordem que les lluites contra les quintes solien anar associades a les protestes contra els impostos indirectes que gravaven els articles de primera necessitat, els "consums".

El 1846, el rebuig a l'Estat liberal portà molts camperols cap a l'únic model alternatiu que coneixien, el de l'Antic Règim, i s'uniren als carlins. La Segona Guerra Carlina o dels Matiners fou un fenomen exclusivament català, com el motí contra les quintes de l'any anterior. Més endavant, les alternatives per l'esquerra al liberalisme ja eren més populars entre la classe treballadora i l'elecció no era entre liberalisme i carlisme, sinó entre socialisme o anarquisme, totes dues, ideologies revolucionàries que rebutjaven el liberalisme.

En dos dels moments en els quals les associacions obreres, majoritàriament d'ofici i localitat, es van organitzar en una entitat superior que les coordinés amb uns principis ideològics concrets i, per tant, aquestes petites associacions van haver d'escollir una línia ideològica, fou molt poc després d'haver viscut l'experiència d'una derrota en la seva lluita contra l'atroç i injust sistema de conscripció, de rebre una imposició cruel per part de l'Estat. Per tant, el triomf de l'anarquisme, el 1870 i el 1910, pot tenir molt a veure amb l'arrelada i secular lluita contra les quintes, que des de l'experiència de l'Hospitalet i els pobles i ciutats propers, hem volgut comentar en aquest article.

BIBLIOGRAFIA

ALMIRALL, Valentí. *Articles polítics. "Diari Català" 1879-1881*, Edicions de la Magrana / Diputació de Barcelona, 1984 (Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català, 7), Edició a cura de Josep M. Figueres.

ANTICÓ i COMPTA, Salvador. "Una història inèdita de Garriguella" a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Figueres, 1978.

BALCELLS, Albert. "Els catalans i el servei militar", dins ID., *Violència social i poder polític. Sis estudis històrics sobre la Catalunya contemporània*. Barcelona, Ed. Pòrtic-Enciclopèdia Catalana, 2001.

BALDÓ LACOMBA, Marc. "Quintos y voluntarios. Los estudiantes de la Universidad de Valencia en la época de Carlos IV" dins CHUST, Manuel (ed.), *De la cuestión señorial a la cuestión social*. València, Publicacions de la Universitat de València, 2002.

BATALLA, Ramon et al. *Rubí a l'abast*. Rubí, Ajuntament de Rubí, 1994.

BENAU i BERENGUER, Josep M. "Industrialització i liberalisme. 1808-1874" dins *Història de Terrassa*. Terrassa, Ajuntament de Terrassa, 1987.

BESORA, Cristina, CODINA, Jaume, FABRÓ, Irma, GÓMEZ, Margarida, RODÉS, Antoni. "Aproximació a les guerrilles del segle XIX al Prat de Llobregat" a: *Guerrillers al Baix Llobregat: els carrasquets del s. XVIII i els republicans del s. XIX*. Martorell, Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, 1986 (Biblioteca Abat Oliva, 46).

BONAMUSA, Francesc, "El roig a la primavera. Quintes, toc de sometent i barricades" dins BONAMUSA, F. i SERRALLONGA, Joan. *Del roig al groc. Barcelona, 1868-1871. Quintes i epidèmies*. Barcelona, L'Avenç i Diputació de Barcelona, 1995 (Història local, 3).

BORREGUERO BELTRÁN, Cristina. "Los motines de quintas". *Cuadernos de historia moderna*, núm. 10, Madrid, Editorial de la Universidad Complutense, 1989-1990.

Clavé al cor. 1824-1984. Barcelona, Diputació de Barcelona, 1999.

CODINA, Jaume. "Guerrilles i guerrillers a Sant Boi", a: *Guerrillers al Baix Llobregat: els carrasquets del s. XVIII i els republicans del s. XIX*. Martorell, Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, 1986 (Biblioteca Abat Oliva, 46).

COLLAZOS RIBERA, Josep Antoni. "Les quintes a les Terres de l'Ebre durant el Sexenni revolucionari" a *Plecs d'història local*, núm 96, novembre 2001 (L'Avenç, núm. 263).

CURET, Francesc. *Rebomboris i bullangues de Barcelona (I)*. Barcelona, Bruguera, 1971 (Quaderns de cultura, 68).

- CUYÀS i TOLOSA, Josep M. *Història de Badalona*. Vol. VII, Badalona, 1982.
- FERNÁNDEZ, Fernando. "El servicio militar en la España del siglo XIX. Una epidemia de los tiempos contemporáneos". *Historia* 16, n. 140, diciembre 1987.
- FEIJÓO GÓMEZ, Albino. *Quintas y protesta social en el siglo XIX*. Madrid, Ministerio de Defensa, 1996.
- FONTANA, Josep. *La Fi de l'Antic Règim i la industrialització (1787-1868)*, vol. V de VILAR, Pierre (dir). *Història de Catalunya*. Barcelona, Edicions 62, 1988.
- FONTANA, Josep. "La història que no sabem". *Avui*, 2-II-1995.
- FONTANA, Josep. *La Revolució liberal a Catalunya*. Lleida, Pagès Editors / Vic, Eumo Editorial, 2003 (Biblioteca d'història de Catalunya, 2).
- FONTANA, Josep. *La Revolución liberal (Política y Hacienda 1833-45)*. Madrid, Instituto de Estudios Fiscales, 1977.
- FORTEZA, Carme. "El reclutament a l'Edat Moderna" a *L'Avenç*, 44, dic 1981.
- Història de l'Hospitalet*. L'Hospitalet de Llobregat, Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 1997.
- MADOZ, Pascual. *Artículos sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del Regne d'Aragó*. Barcelona, Curial, 1985.
- MARCÉ I SANABRA, Francesc. "'Batlles' o alcaldes de Hospitalet con una sinopsis cronológica de efemérides. Siglos XVIII, XIX y XX", *Boletín de Información Municipal*. núm. 87-88, 3r i 4t trimestre 1975, l'Hospitalet de Llobregat, Ajuntament de l'Hospitalet.
- MOLINA, Maria Pilar. "El bombardeig de Barcelona per Espartero" a *El Temps. Dossier*, 12-18 novembre 2002.
- MOLINA, Fidel. *El servei militar a Lleida. Història i sociologia de les quintes (1878-1960)*. Lleida, Pagès editors, 1997.
- MURILLO i TUDURÍ, Andreu. *La "revolució" menorquina de 1810*. Ciutadella, Ed. Nura, 1977.
- POBLET, Marcel. *L'Hospitalet i el servei militar. Evolució del reclutament i del seu rebuig social al llarg del segle XIX*. inèdit, 1991.
- PUJELL DE LA VILLA, Fernando. *El soldado desconocido. De la leva a la "mili"*. Madrid, Ed. Biblioteca Nueva, 1996.

RANZATO, Gabriele. *La aventura de una ciudad industrial. Sabadell entre el Antiguo Régimen y la Modernidad*. Barcelona, Península, 1987.

RISQUES, Manel. "Liberalismo, industrialització i pràctiques subalternes, 1833-1874" dins RISQUES, Manel (dir.). *Història de la Catalunya Contemporània*. Barcelona, Pòrtic, 1999.

ROURE, Conrad. *Recuerdos de mi larga vida*. Vic, Eumo Editorial, 1994, Edició a cura de Joseph Pich i Mitjana.

SÁNCHEZ DEL REAL, Andrés. *Abajo las quintas*. Barcelona, Establecimiento Tipográfico – Editorial del Manero, 1869.

SALES, Núria. "Contribución de sangre", a: *Memoria del 98*. Madrid, *El País*, 1997.

SALES, Núria. *Els segles de la decadència (segles XVI-XVIII)*, vol. IV de VILAR, Pierre (dir.), *Història de Catalunya*. Barcelona, Edicions 62, 1989.

SALES, Núria. "Servei militar i societat a l'Espanya del segle XIX" a *Recerques*, 1, 1970.

SANTALÓ, Jaume. "L'avalot de les quintes de 1773, un exemple de resistència popular" dins ARNABAT, Ramon (dir.). *Moviments de protesta i resistència a la fi de l'Antic Règim*. Coordinadora de Centres d'Estudi de Parla Catalana, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997 (Biblioteca Milà i Fontanals, 27).

SERRALLONGA, Joan. *St. Quirze de Besora (De 1714 a l'actualitat)*. Vic, Eumo, 1998.

TERMES, Josep. *De la Revolució de setembre a la Guerra Civil (1868-1939)*. Vol. VI de VILAR, Pierre (dir.). *Història de Catalunya*. Barcelona, Edicions 62, 1987.

TERMES, Josep. *Anarquismo y sindicalismo en España. La Primera Internacional (1864-1881)*. Barcelona, Crítica, 1977.

THOMPSON, Edward P. *Costumbres en común*. Barcelona, Crítica, 1995.

TORTELLA, Gabriel. "La economía española, 1830-1900" dins TUÑÓN DE LARA, Manuel (dir.) *Historia de España*. vol. VIII, Madrid, Labor, 1987.

VALLVERDÚ i MARTÍ, Robert. *La guerra dels Matiners a Catalunya (1846-1849). Una crisi econòmica i una revolta popular*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, (Biblioteca Abat Oliba, 242).

VILLARRÚBIA-ESTRANY, Josep M. *El carrer de Sants. Estudi històric d'un vial barceloní*. Barcelona, La Busca Edicions, 2000.

ARXIU CONSULTATS

AHDB. Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona

AHCSFL. Arxiu Històric Comarcal de Sant Feliu de Llobregat

AHH. Arxiu Històric de l'Hospitalet